

Noora Mikkonen ja Teea Siro

LUONTOKASVATUS-OPAS VARHAISKASVATUKSEEN

Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutus
Toukokuu 2022

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Toukokuu 2022	Tekijä/tekijät Noora Mikkonen, Teea Siro
Koulutus Sosiaalialan koulutus		☒ AMK ☐ YAMK
Työn nimi LUONTOKASVATUS-OPAS VARHAISKASVATUKSEEN		
Työn ohjaaja Leena Raudaskoski		Sivumäärä 46 + 1
Työelämäohjaaja Jaana Heikkinen		
<p>Tämän toiminnallisena toteutetun opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa luontokasvatus-opas. Opinnäytetyön tilaajana oli Suomussalmen varhaiskasvatus. Tavoitteena oli lisätä tietoutta luontokasvatukseen liittyen ja tarjota varhaiskasvattajille toimintaideoita arkeen. Opinnäytetyö koostuu teoriaosuudesta ja oppaasta, jotka liittyvät tiiviisti toisiinsa.</p> <p>Opas luontokasvatuksesta on koostettu aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta. Canva-suunnitteluohjelmalla toteutettu opas sisältää tiivistetysti tietoa aihealueeseen liittyen. Oppaassa käsiteltyjä aiheita ovat luontokasvatus varhaiskasvatuksessa, osallisuus, luonnon hyvinvointivaikutukset, jokamiehenoi-keudet ja oppimisen osa-alueet. Oppaassa on retki-, leikki-, toiminta-, luku- ja verkkosivustovinkkejä luontokasvatukseen sekä jokaiselle vuodelle erikseen että koska vain toteutettavaksi.</p> <p>Tietoperustana opinnäytetyössä käytettiin varhaiskasvatuslakia ja Valtakunnallisia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita sekä muuta varhaiskasvatukseen ja luontokasvatukseen liittyvää lähdekirjallisuutta. Opinnäytetyötekstiin on kerätty teoretietoja sekä kerrottu opinnäytetyön tekemiseen liittyvästä prosessista.</p>		
Asiasanat Luontokasvatus, luontosuhde, osallisuus, varhaiskasvatus		

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date May 2022	Author Noora Mikkonen, Teea Siro
Degree programme Bachelor of Social Services		
Name of thesis NATURE EDUCATION-GUIDE TO EARLY CHILDHOOD EDUCATION		
Centria supervisor Leena Raudaskoski	Pages 46 + 1	
Instructor representing commissioning institution or company Jaana Heikkinen		
<p>The purpose of this thesis was to produce a nature education-guide. The subscriber of the thesis was early childhood education in Suomussalmi. The thesis had two main goals, to increase information of nature education and to offer activity ideas for early childhood educators. The thesis contains a theoretical part and a guide, which are closely related.</p> <p>The guide of nature education has been compiled from the literature on the subject. The guide has been implemented with the Canva design, which contains concise information on the subject. The main topics of the thesis are nature education in early childhood education, participation, the welfare effects of nature, everyman's rights and areas of learning. The guide contains tips for hiking, play, activities, reading and websites for nature education, as well for each season separately as for only to be implemented.</p> <p>The thesis was based on the Early Childhood Education Act and the National Principles of the Early Childhood Education Plan, as well as other source literature related to early childhood and nature education. The text of the thesis contains theoretical information and a description of the process related to the completion of the thesis.</p>		
Key words Early childhood education, nature education, participation, relationship with nature		

KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY

LUONTOKASVATUS

Ympäristökasvatuksen muoto, jossa korostuu elämyksellisyys ja kokemuksellisuus. Se tukee yksilön luontosuhdetta ja ympäristöherkkyyttä sekä parantaa luonnontuntemusta. Luontokasvatus sisältää ympäristövastuullisuutta tukevia arvoja. (Nikodin, Kokkonen & Viberg 2013, 23.)

LUONTOSUHDE

Vuorovaikutuksen kokonaisuus yhteisön tai yksilön ja luonnon välillä. Luontosuhdetta voidaan tarkastella esimerkiksi ekologian, toiminnan, arvojen, tietojen, ympäristöherkkyyden tai kehon toimintojen kautta. (Nikodin ym. 2013, 24.)

OSALLISUUS

Yksilöllinen kokemus yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta. Osallisuus on oikeutta osallistua ja olla läsnä. Tunne osallisuudesta syntyy kokemuksista, joihin ihminen on osallistettu tai osallistunut. (Parikka-Nihti 2011, 34–35.)

VARHAISKASVATUS

Tavoitteellinen ja suunnitelmallinen lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen muodostama kokonaisuus, jossa painotetaan pedagogiikkaa (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, § 2). Varhaiskasvatus toteutuu päiväkodissa, perhepäivähoidossa ja avoimena varhaiskasvatustoimintana (Opetushallitus 2021).

YMPÄRISTÖHERKKYYS

Yksilön tunnepitoinen ja empaattinen suhde ympäristöön, joka rakentuu havaintojen ja kokemusten pohjalta (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 68).

YMPÄRISTÖKASVATUS

Ympäristöön liittyvän kasvatuksen ja oppimisen kattokäsite (Cantell, Aarnio-Linnavuori & Tani 2020, 16). Ympäristökasvatuksen tavoitteena lasten luontosuhteen ja ympäristössä tapahtuvan vastuullisen toiminnan vahvistaminen sekä lasten ohjaaminen kohti kestäväää elämäntapaa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 46).

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY
SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	3
2.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	3
2.2 Opinnäytetyö prosessina.....	4
3 LUONTOKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA	6
3.1 Luontokasvatus ympäristökasvatuksen osana	7
3.2 Luonnon hyvinvointivaikutukset.....	9
3.3 Lapsen suhde luontoon	10
3.4 Ulkona leikkiminen	11
3.5 Vuodenajat luontokasvatuksessa	12
3.6 Jokamiehen oikeudet	13
4 LUONTOKASVATUS OSALLISUUDEN TUKENA.....	15
5 OPPIMISEN OSA-ALUEET VARHAISKASVATUKSESSA.....	19
5.1 Kielten rikas maailma.....	19
5.2 Ilmaisun monet muodot.....	22
5.3 Minä ja meidän yhteisömme	25
5.4 Tutkin ja toimin ympäristössäni.....	27
5.5 Kasvan, liikun ja kehityn.....	29
6 LUONTOKASVATUS-OPAS	32
6.1 Kehittämistyön prosessin kuvaus	32
6.2 Oppaan sisältämä teoretieto	36
6.3 Toimintavinkkejä arkeen	37
7 LUONTOKASVATUS-OPPAAN ARVIOINTI	39
8 POHDINTA.....	41
LÄHTEET	44
LIITTEET	
KUVIOT	
KUVIO 1. Opinnäytetyön toteuttamisen prosessi.....	5
KUVIO 2. Laajennettu Palmerin puumalli	8
KUVIO 3. Shierin osallisuuden tasomalli.....	16
KUVIO 4. Osallisuuden nelikenttä	18
KUVIO 5. Kielten rikas maailma	20
KUVIO 6. Ilmaisun monet muodot	23
KUVIO 7. Minä ja meidän yhteisömme	25
KUVIO 8. Tutkin ja toimin ympäristössäni	28
KUVIO 9. Kasvan, liikun ja kehityn	30

KUVIO 10. Kehittämistoiminnan prosessin vaiheet	32
---	----

TAULUKOT

TAULUKKO 1. SWOT-analyysi	33
---------------------------------	----

1 JOHDANTO

Idea opinnäytetyöhön sai alkunsa tilaajan edustajan kanssa käydyistä keskusteluista, joista kävi ilmi tarve luontokasvatus-oppaalle. Luonto on Suomussalmella iso osa varhaiskasvatusta ja siellä vietetään paljon aikaa. Luontokasvatus-oppaan tarkoituksena on tukea kasvattajia varhaiskasvatuksen arjessa ja antaa toimintavinkkejä. Vastaavaa opasta ei ole aiemmin ollut Suomussalmen varhaiskasvatuksella. Halusimme tehdä oppaasta ytimekkään ja helppolukuisen, sillä varhaiskasvatuksen arki on usein melko hektistä, joten kasvattajilla ei välttämättä ole mahdollisuutta tai aikaa perehtyä suurempaan materiaaliin. Panostimme oppaan ulkoasuun ja visuaaliseen toteutukseen, sillä se herättää helpommin lukijan mielenkiinnon ja on miellyttävämmän näköinen.

Oppaan alussa on teorian tietoa luontokasvatuksesta sekä osallisuudesta, joita molempia toivottiin oppaaseen. Koimme tärkeäksi lisätä oppaaseen tietoa jokamiehenoikeuksista, joista kaikkien luonnossa liikkujien olisi oleellista tietää. Kerroimme luonnon hyvinvointivaikutuksista ja nostimme esiin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2018, 2022) liittyvät oppimisen osa-alueet. Keräsimme oppaaseen toimintavinkkejä eri vuodenajoille, sekä toimintaideoita, joita voi toteuttaa riippumatta siitä onko kesä vai talvi. Oppaassa on retki-, leikki-, toiminta-, luku- ja verkkosivustovinkkejä sekä luontokasvattajan huoneentaulu.

Luontokasvatus on ympäristökasvatuksen muoto, jossa korostuu kokemuksellisuus sekä elämyksellisyys. Se tukee yksilön luontosuhdetta ja ympäristöherkkyyttä sekä edistää luonnontuntemusta. (Nikodin, Kokkonen & Viberg 2013, 23.) Haasteena opinnäytetyössämme oli luontokasvatus-käsitteen määrittäminen ja rajaaminen. Useissa lähteissä puhutaan ympäristökasvatuksesta, mutta vain harvoissa suoraan luontokasvatuksesta. Tämä haaste kulki mukana koko opinnäytetyön tekemisen ajan, ja väärinkäsitysten välttämiseksi pyrimmekin huomioimaan sen lähteitä tulkitessamme.

Osallisuus on yksi kestävä kehityksen ja ympäristökasvatuksen peruspilareista. Se viittaa ihmisen kuulumiseen yhteisönsä ja yhteiskuntaan. Osallisuudessa on kysymys oikeudesta osallistua ja olla läsnä. Se muodostuu valtautumisen ja voimaantumisen tunteesta. Osallisuus on ihmisen oma kokemus, eivätkä muut voi sitä hänelle tuottaa. (Parikka-Nihti 2011, 34.) Osallisuudesta kirjoitimme oman osuuden sekä oppaaseen että opinnäytetyötekstiin. Osallisuus on merkittävä aihe ja siitä puhutaan paljon

varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan tavoitteellista ja suunnitelmallista lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen muodostamaa kokonaisuutta, jossa painotetaan pedagogiikkaa (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, § 2).

Merkittävintä opinnäytetyössä käytettyä lähdekirjallisuutta on Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, 2022) sekä Suomussalmen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma (2017). Käytimme paljon teoksia Iloa ja Ihmettelyä (Parikka-Nihti & Suomela 2014) sekä Vasun käyttöopas (Ahonen 2017). Näiden lisäksi keräsimme tietoa ja vinkkejä erilaisista sähköisistä sekä painetuista lähteistä. Kuvia valmiista luontokasvatus-oppaasta on opinnäytetyön liitteessä (LIITE 1).

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyömme oli toiminnallinen opinnäytetyö, jonka tuotoksena syntyi opas. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa Suomussalmen varhaiskasvatukselle luontokasvatusta tukeva opas sekä perehdyttää meitä opinnäytetyön tekijöitä luontokasvatuksen maailmaan. Suomussalmen varhaiskasvatuksella ei ollut ennestään vastaavaa opasta, minkä takia sille ilmeni tarvetta. Oppaan tavoitteena oli lisätä tietoa luontokasvatukseen liittyen sekä tarjota varhaiskasvattajille toimintaideoita arkeen. Toiveena oli myös osallisuuden näkyminen tuotoksessa, minkä takia teimme siitä oman osionsa oppaaseen.

Luontokasvatukseen liittyvää materiaalia on olemassa paljon ja pyrimme tuomaan sen arjessa mahdollisimman helposti hyödynnettävään muotoon sekä muuten kasvattajien tietoon. Haasteena oli se, miten onnistumme määrittelemään ja rajaamaan luontokasvatus-käsitteen sekä koostamaan aineistosta yhteistyökumppania mahdollisimman hyvin palvelevan kokonaisuuden. Toivomme oppaan tulevan mahdollisimman laajasti käyttöön Suomussalmella. Koska tiedämme varhaiskasvatuksen arjen olevan melko kiireistä, kasvattajille ei luultavimmin jää juurikaan aikaa lukea pitkiä oppaita. Tästä syystä halusimme panostaa oppaassa erityisesti ytimekkyyteen, selkeyteen ja visuaalisesti lukemaan houkuttelevaan ulkoasuun.

Luonto on hyvin oleellinen osa suomussalmelaista varhaiskasvatusta, mikä lisää merkittävästi oppaan tarvetta. Suomussalmen varhaiskasvatuksessa luonnossa liikutaan usein, havainnoidaan luonnon muuttumista eri vuodenaikojen aikana ja kerätään erilaisia materiaaleja luonnosta kädentöihin. Lapsille opetetaan luonnosta huolehtimista, ja pilkki- ja marjastusretkiä tehdään vuosittain. Lapsia kannustetaan Suomussalmella liikkumaan monipuolisesti. (Suomussalmen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 41.) Oman kokemuksemme mukaan Suomussalmen varhaiskasvatukselle on ominaista, että lasten kanssa liikutaan luonnossa ja se toimii isona osana varhaiskasvatuksen oppimisympäristöä. Monet suomussalmelaiset lapset liikkuvat myös mielellään luonnossa ja pääsevät samalla harjoittamaan motorisia taitojaan ja käyttämään aistejaan laajemmin.

2.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö on vaihtoehto tutkimukselliselle opinnäytetyölle. Kaikissa opinnäytetyöissä on kuitenkin mukana tutkimuksellinen perusta. Toiminnallisessa opinnäytetyössä ammatillisen

käytännön tuottamiseen kytkeytyvät ratkaisut perustellaan aikaisemmilla tutkimuksilla, lähdeaineistoilla tai itse kerätyllä tutkimusaineistolla. Osaaminen todennetaan ammatillisella käytännön tuotoksella ja siihen liittyvällä opinnäytetyötekstillä. Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla jostakin ammatillisesta käytännöstä nousevaan tarpeeseen vastaava itsenäinen kokonaisuus. Näitä voivat olla esimerkiksi opas, esite, käsikirja tai ohje. Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla myös osa laajempaa työelämälähtöistä projektia ja siinä voidaan tuottaa esimerkiksi retki, opetusvideo, messuosasto, taidenäyttely tai tapahtuma. Toiminnallisen opinnäytetyön perustana on tutkimus ja ammattikäytännöistä lähtevä kehittämistoiminta. (Vilka 2021, 31–32.)

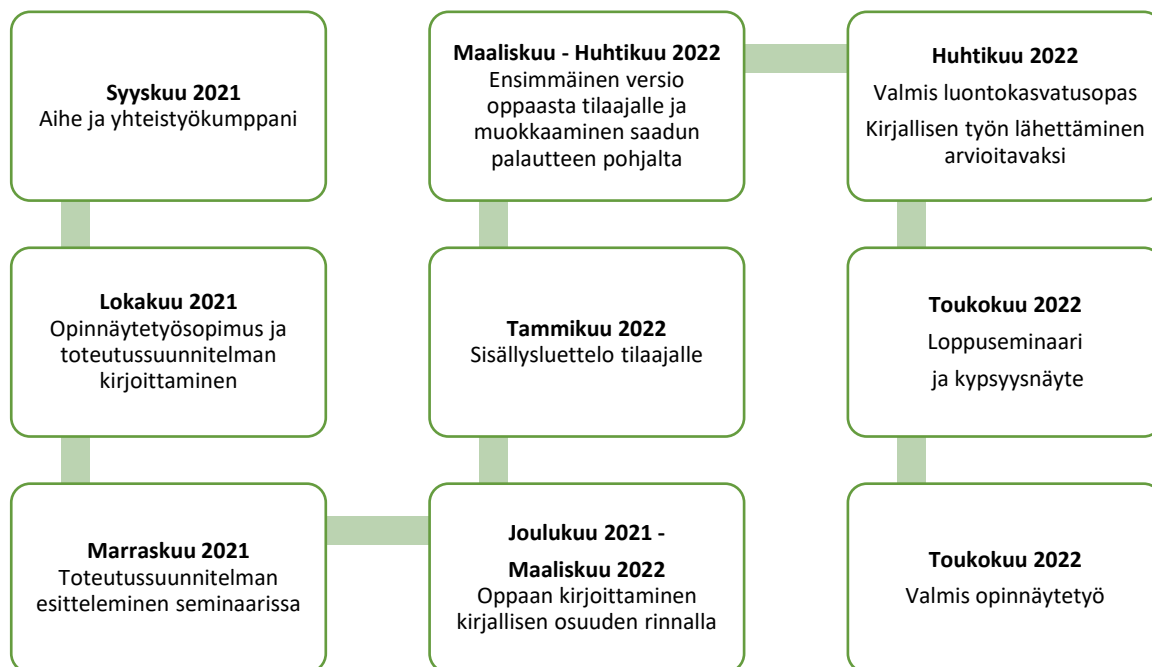
Opinnäytetyössämme tämä tarkoittaa käytännössä opasta, jonka aiheena on luontokasvatus. Koko opinnäytetyöprosessin ajan etsimme runsaasti teoretietoa aiheeseen liittyen ja pohdimme sen luotettavuutta. Opinnäytetyöllämme on vankka kirjallisiin lähdeaineistoihin pohjautuva tietoperusta. Perustan avulla pohdimme, mitkä asiat ovat oleellisia laittaa oppaaseen ja mitä puolestaan voi jättää pois. Pyrimme rajaamaan tietoa sen pohjalta, mikä on oleellista ottaa huomioon luontokasvatuksessa.

2.2 Opinnäytetyö prosessina

Idea opinnäytetyöhön syntyi toisen opinnäytetyön tekijän ja tilaajan edustajan käymistä keskusteluista. Teoriatiedon hankkiminen alkoi heti opinnäytetyön idean saamisen aikoihin ja jatkui vahvasti mukana koko prosessin ajan. Aihe ja yhteistyökumppani varmistuivat syyskuussa 2021, minkä jälkeen laadimme opinnäytetyösopimuksen ja kirjoitimme toteutussuunnitelman työllemme. Marraskuussa esitimme valmiin toteutussuunnitelman opinnäytetyöseminaarissa. Joulukuusta maaliskuuhun kirjoitimme säännöllisesti opasta ja kirjallista osuutta. Pyrimme pitämään luotettavan teoriatiedon koko ajan mukana oppaassa, minkä takia kirjoitimme opasta ja kirjallista osuutta rinnakkain.

Tammikuussa 2022 toimitimme ensimmäisen version oppaan sisällysluettelosta tilaajan edustajien nähtävillä ja kommentoitavaksi. Tässä vaiheessa saimme suullista palautetta, jonka mukaan sisällysluettelo näytti hyvältä. Koska kehittämisideoita ei tullut, jatkoimme oppaan tekemistä aiempien suunnitelmien mukaan. Maaliskuun lopussa lähetimme ensimmäisen version luontokasvatus-oppaasta tilaajalle ja muokkasimme sitä saadun palautteen pohjalta. Tämän jälkeen lähetimme valmiin oppaan tilaajalle ja pyysimme vielä viimeisiä kommentteja. Huhtikuussa tuli aika lähettää valmis opas ja opinnäy-

tetyöteksti ensimmäistä kertaa arvioitavaksi. Opinnäytetyön loppuseminaari ja kypsyysnäyte on suunniteltu järjestettäväksi toukokuussa 2022, minkä jälkeen opinnäytetyöprosessi on päätöksessä. Opinnäytetyön tekemiseen liittyvä prosessi näkyy tarkemmin alla olevasta kuviosta 1.

KUVIO 1. Opinnäytetyön toteuttamisen prosessi

3 LUONTOKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA

Luontokasvatus voidaan määritellä yhdeksi ympäristökasvatuksen muodoista, jossa korostuu erityisesti kokemuksellisuus ja elämyksellisyys. Se tukee yksilön luontosuhdetta ja ympäristöherkkyyttä sekä parantaa luonnontuntemusta. Luontokasvatuksessa pääasiallisena oppimisympäristönä toimii ekologinen luontoympäristö. Kaikki luonnossa tapahtuva kasvatus ei kuitenkaan ole luontokasvatusta, vaan sen tulee aina sisältää arvoja, jotka tukevat ympäristövastuullisuutta. (Nikodin, Kokkonen & Viberg 2013, 23.) Ympäristövastuullisuus tarkoittaa pyrkimystä ympäristön kannalta parhaaseen mahdolliseen toimintaan oma pätevyys ja toimintaympäristön edellytykset huomioon ottaen (Nikodin ym. 2013, 34).

Välittämällä kasvatuksen avulla luontoon ja metsään liittyviä taitoja sekä tietoja tuleville sukupolville on mahdollista turvata kestävän tulevaisuuden edellytyksiä. Luontokasvatuksella on positiivisia vaikutuksia oppimiseen ja se lisää tietoisuutta luonnon hyvinvointivaikutuksista ja ymmärrystä luonnon toiminnasta sekä kehittää luonnonlukutaitoa. Luonnon kestävään käyttöön ja luonnossa kulkemiseen liittyvät taidot kehittyvät. (Metsähallitus 2021.)

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan tavoitteellista ja suunnitelmallista lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen muodostamaa kokonaisuutta, jossa painotetaan pedagogiikkaa (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, § 2). Varhaiskasvatuksen tarkoituksena on edistää lapsen hyvinvointia sekä tukea kasvua, kehitystä ja oppimista. Kyseessä on palvelu, jota voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoitossa tai avoimena varhaiskasvatustoimintana. Huoltajat päättävät lapsensa osallistumisesta varhaiskasvatustoimintaan, johon kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on oikeus päästä. (Opetushallitus 2021.) Varhaiskasvatus mahdollistaa huoltajien osallistumisen työelämään tai opiskeluun sekä ennen kaikkea tukee heitä kasvatustyössä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 14).

Varhaiskasvatuksessa lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, eläimiä ja kasveja. Kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen opettelemista edistetään ympäristökasvatuksella. Käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen, säästäväisyyden ja kohtuullisuuden opettelu sekä jätteiden vähentäminen. Retkeily luonnossa ja rakennetussa ympäristössä on tärkeä osa varhaiskasvatusta. Tähän kuuluu myös itse ympäristön tutkiminen. Lapsi oppii myönteisten kokemusten kautta lähiympäristöstä ja luonnosta. Lapsen ympäris-

tösuhte myös vahvistuu. Eri vuodenaikoina ja erilaisin aistein havainnoidaan luonnon ilmiöitä. Ilmiöistä keskustellaan yhdessä ja niitä tutkitaan lasten kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 47.)

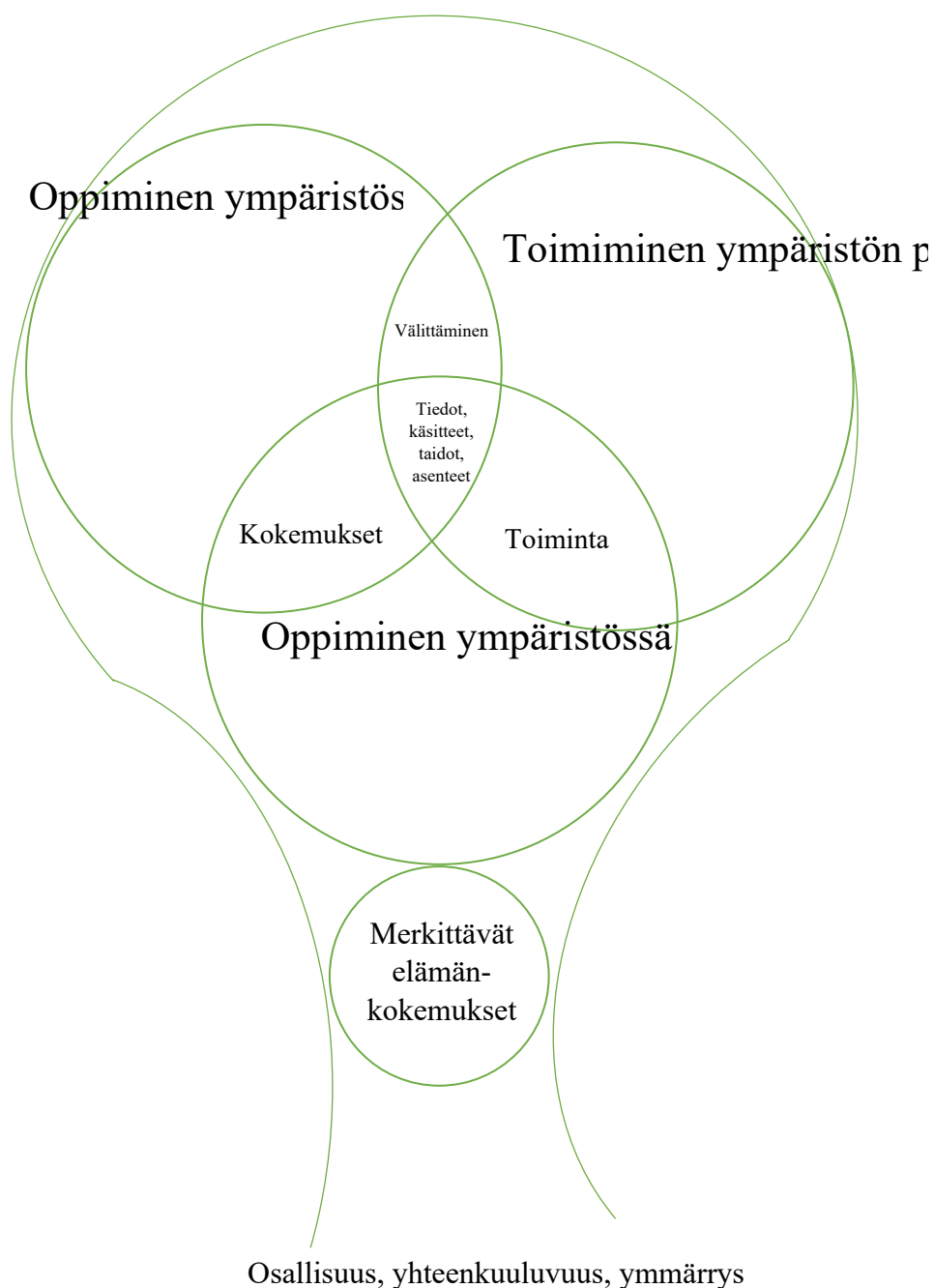
3.1 Luontokasvatus ympäristökasvatuksen osana

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatukseen sisältyy muun muassa ympäristökasvatusta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 46). Ympäristökasvatuksen voidaan katsoa olevan ympäristöön liittyvän kasvatuksen ja oppimisen kattokäsite (Cantell, Aarnio-Linnavuori & Tani 2020, 16). Tavoitteena ympäristökasvatuksella on lasten luontosuhteen ja ympäristössä tapahtuvan vastuullisen toiminnan vahvistaminen sekä heidän ohjaamisensa kohti kestävämpää elämäntapaa. Ympäristökasvatus voidaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen, jotka ovat oppiminen ympäristöstä, oppiminen ympäristössä sekä ympäristön puolesta toimiminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 46.)

Joy Palmerin [1998] luoman puumallin (KUVIO 2) mukaan toiminnallisuuden ja kokemusten kautta ihminen oppii ympäristössä. Kun ihminen huolestuu ympäristön tilasta ja hankkii siitä tietoa, hän oppii ympäristöstä. Toiminta ympäristön puolesta vaatii huolen siihen liittyen ja ilmenee asian hyväksi toimimisena. Nämä ulottuvuudet luovat uutta tietoa, taitoja ja käsitteitä sekä saavat asennoitumaan eri tavalla ympäristöä kohtaan. Merkittävää on toiminta ympäristön puolesta, huolenpito ympäristöstä, huolestuneisuus sekä henkilökohtaiset elämykset ja ympäristökokemukset. Kaikki ulottuvuudet ovat toisiinsa nähden tasavertaisia ja toimivat yhtäaikaaisesti. (Cantell ym. 2020, 117–119.)

Taustaoletuksena Palmerin puumallissa (KUVIO 2) on nimenomaan lapsuudessa saatujen ympäristökokemusten vaikutus ympäristöasenteisiin. Kun Palmerin puumallia täydennetään hiukan, sen avulla voidaan tarkastella ympäristökasvatuksen toteutustapoja ja voidaan puhua laajennetusta puumallista. Laajennettuun malliin on lisätty merkittävät elämäkokemukset sekä ymmärrys, yhteenkuuluvuus ja osallisuus, koska ympäristöön liittyvä oppiminen kiinnittyy jokaisen omaan toimintaan ja kokemukseen. Tutkimuksissa on osoitettu aikuisiän ympäristöstä huolehtimisen ja lapsuuden myönteisten ympäristökokemusten välillä olevan vahva yhteys. Luonnonmukaisesta ympäristöstä lapsuudessa saadut kokemukset ovat tärkeitä ympäristömyönteiseksi ja -tietoiseksi kasvamisessa, koska positiiviset ympäristöasenteet muodostuvat merkittävien ympäristökokemusten ympärille. Kokemusten merkittävyyttä li-

säävät myös yhteenkuuluvuuden ja osallisuuden kokemukset sekä ymmärtämisen mahdollisuudet. Ympäristössä ja ympäristön puolesta toimiminen painottuvat varhaislapsuuden ympäristökasvatuksessa enemmän kuin tiedot ympäristöstä. Toiminta ja kokemukset ympäristössä kuitenkin lisäävät kiinnostusta ja halua tietää enemmän. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 23–25.)

KUVIO 2. Laajennettu Palmerin puumalli (mukaillen Parikka-Nihti & Suomela 2014, 24)

Ympäristössä oppiminen tai kasvatus haastaa kasvattajia miettimään missä ja millaisissa ympäristöissä lasten päivittäinen kasvu ja kehitys tapahtuu eli toimintaympäristöjä ja materiaaleja. Ulkona mahdollisimman luonnonmukaisissa ympäristöissä eli muualla kuin pihoilla ja rakennetuilla alueilla oleminen on tärkeää, koska erilaisissa ympäristöissä tarjoutuvat ja haasteet vaihtelevat. Monipuoliset alueet tukevat lasten kehitystä, sillä ne antavat eri aisteille virikkeitä. Ympäristöstä oppimisessa tärkeää on luoda mahdollisuuksia ympäristöstä huolehtimiskyvyn kehittymiseen ja empatian kokemukseen. Tarkoituksena ei ole kuormittaa lapsia ympäristöongelmilla. Projektien, kuten veden kiertokulun seuraamisen tai omien kasvien hoitamisen avulla, voidaan oppia ympäristöstä. Suuri merkitys on omilla kokemuksilla ja toiminnalla. Varhaiskasvatuksessa ympäristön puolesta toimimaan oppiminen on sidoksissa mallioppimiseen. Elinkaariajattelulle luo pohjaa ymmärrys ruoan valmistamisen ja elintarvikkeiden tuottamisen vaatimasta työstä. Mallit roskien lajittelusta energian säästöön ja ympäristöystävällisiin tapoihin ovat tärkeitä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 25–27.)

Lapset tarvitsevat omia kokemuksia ympäristöstä, mahdollisuuksia toimia ympäristössä sekä tietoja ja taitoja ympäristöstä huolehtimiseen. Sosiaalisen ympäristön kiinnostuneisuus pienten lasten kokemuksista on oppimisen kannalta ensiarvoisen tärkeää. Lapsen osallisuuden tunne eli kokemus siitä, että hänen tekemisillään on todella väliä, vahvistaa myönteisiä toimintatapoja ympäristöä kohtaan. Laajennetun puumallin (KUVIO 2) mukaan oppiminen ympäristössä, ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta ovat vahvasti toiminnallisia ja kokemuksellisia. Yhdessä esteettisen ja eettisen ulottuvuuden kanssa kehittyvät motoriset, sosioemotionaaliset ja kognitiiviset taidot. Esteettisyys pienten lasten kanssa on ihmettelyä, iloa, nauttimista ja ihastelua. Se vaikuttaa kokemuksiin ja toimintaan ympäristön puolesta. Kaikilla lapsilla tulisi olla mahdollisuus valita lähiympäristöstään hyvää oloa tuottava ja turvallinen oma paikka. Sosiaalisen ympäristön antaman tuen avulla voidaan kokea oma toiminta merkitykselliseksi sekä ymmärtää ympäristöstä huolehtimisen ja nauttimisen kuuluvan kaikille. Lasten ympäristöön liittyvien asenteiden muotoutumiseen vaikuttavat ympäristökokemusten lisäksi lasten mahdollisuudet osallistua. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 27–28.)

3.2 Luonnon hyvinvointivaikutukset

Luonnon terapeuttisista vaikutuksista on julkaistu koko ajan lisää tietoa (Ahonen 2017, 107). Ulkona luonnossa oppiminen on helpompaa, koska ajatus kulkee paremmin, motoriset taidot kehittyvät kuin huomaamatta, luovuus lisääntyy, oppimiseen sitoudutaan paremmin, sosiaaliset taidot paranevat, ryh-

män sisäinen vuorovaikutus on parempaa ja jaksaa enemmän (Metsähallitus 2021). Lapsen keskittymiskyvyn ja oppimismotivaation on osoitettu paranevan, kun hän voi toimia ja leikkiä mahdollisimman luonnonmukaisessa ympäristössä. Kohentua voivat myös kognitiiviset taidot, kuten esimerkiksi havaintokyky, tunnistamisen, luokittelun ja nimeämisen taidot sekä muisti. Luonnonmukaiset ympäristöt voivat myös tuottaa hyvää oloa ja toimia terapeuttisina paikkoina. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 77.)

On terveydelle hyväksi viettää aikaa luonnossa ja varsinkin metsässä. Leikkiminen luonnossa ehkäisee lasta astmalta ja allergioilta. Myös vastustuskyky sairauksia vastaan paranee. Oleilu luonnossa lisää merkittävästi keskittymiskykyä. Metsällä on todettu olevan positiivinen vaikutus esimerkiksi yliaktiivisuus- ja tarkkaavaisuushäiriöstä kärsiville lapsille. Kun sisätiloissa tapahtuva liikkuminen korvataan luonnossa liikkumisella, lasten levottomuus vähenee huomattavasti. Mahdollisuus tunnereaktioiden säätelyyn helpottuu rauhoittumisen myötä, samoin kuin aivojen kyky kokonaisvaltaiseen ja luovaan ajatteluun paranee. (Lyytinen 2020, 10.)

Eräissä Suomessa tehdyssä kokeellisessa tutkimuksessa osoitettiin ensimmäistä kertaa koskaan maailmassa, että iältään 3–5-vuotiaiden päiväkotilasten immuunijärjestelmän säätely parani, kun päiväkotien pihoille lisättiin metsäpohjaista kasvustoa, eli siirtonurmea, kuntaa ja istutuslaatikoita. Kymmenissä vertailevissa tutkimuksissa on todettu, että maaseudulla asuvilla lapsilla, jotka ovat enemmän luonnon kanssa kosketuksissa, on pienempi todennäköisyys sairauksiin, jotka johtuvat immuunijärjestelmän häiriöistä. Viidesti viikossa toistuva viherkosketus monipuolisti lasten ihon mikrobistoa jo kuu-kaudessa. Luontokosketus altistaa ihmisiä monipuoliselle mikrobikattaukselle, mikä aktivoi puolustusjärjestelmän useita osia. (Itä-Suomen Yliopisto 2020.)

3.3 Lapsen suhde luontoon

Luontosuhteella tarkoitetaan vuorovaikutuksen kokonaisuutta yhteisön tai yksilön ja luonnon välillä. Sitä voidaan tarkastella esimerkiksi ekologian, toiminnan, arvojen, tietojen, ympäristöherkkyyden tai kehon toimintojen kautta. (Nikodin ym. 2013, 24.) Tarkasteltaessa lapsen suhdetta luonnonmukaiseen ympäristöön sekä luonnon ilmiöiden ymmärrykseen käytetään yleensä käsitettä luontosuhde (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 66–67). Jotkin asiantuntijat ovat sitä mieltä, että jokaisella lapsella on primitiivinen ja syvälinen suhde luontoon. Lapsi, jolla on läheinen ja myönteinen luontosuhde, tekee todennä-

köisesti ympäristöä kohtaan fiksuja valintoja. Luonnossa liikkuminen rauhoittaa ihmistä monella tavalla, joten se on erittäin hyvä tapa hoitaa mieltä. Lapsen luontosuhteen muodostumista voi tukea muun muassa kulkemalla luonnossa ja pohtimalla yhdessä luontoon liittyviä tärkeitä kysymyksiä, kuten sitä, miksi luonnon kunnioittaminen ja suojeleminen on tärkeää. (Ahonen 2017, 108.)

Mielipaikoilla on oleellisesti merkitystä positiivisen luontosuhteen muodostumisessa, koska ne liittyvät läheisesti luontosuhteelle pohjan muodostavaan ympäristöherkkyyteen sekä myönteisiin luontokokemuksiin. Kokemukset ja muistot vaikuttavat merkittävästi luontosuhteen muodostumiseen. Terveen luontosuhteen merkittävimpiä hyötyjä ovat psyykkinen ja fyysinen hyvinvointi sekä sosiaaliset vaikutukset. Liikunnan määrä lisääntyy huomaamatta, keskittymiskyky paranee, karkeamotoriset taidot kehittyvät ja omatoimisuus lisääntyy, kun ulkoillaan luonnonvaraisessa ympäristössä. Samalla lapsi oppii huolehtimaan ympäristöstä ja toisista ihmisistä sekä oppii sinnikkyyttä ja pettymysten sietokykyä. Kun luontosuhde kehittyy, jää lapselle aikaa myös havaintojen tekemiseen. Yhteisten elämysten ja kokemusten kautta lapsiryhmän keskinäinen yhteenkuuluvuudentunne kasvaa ja luodaan vankka pohja vertaisoppimiselle tulevaisuudessakin. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 66–68.)

Ympäristöherkkyyden perustana on havaintojen, elämysten ja kokemusten pohjalle rakentuva empaattinen ja tunnepitoinen suhde luontoon. Otollisinta aikaa ympäristöherkkyyden muodostumiselle on nimenomaan lapsuus, minkä takia kasvatuksen tulisi sisältää paljon ympäristöherkkyyttä voimistavia elementtejä sekä luonnonympäristössä oleilua. Sitä mitä oppii rakastamaan ja arvostamaan jo pienenä, ei halua aikuisenakaan tuhota. Ajattelusta nousee tekoja, jotka ovat olennaisia luonnon ja ihmisen hyvinvoinnin kannalta. Mikäli sille annetaan tilaa, on pienille lapsille luontaista herkkyys ympäristön havainnoimiseen ja muutoksiin sekä ympäristöstä huolehtimiseen. Lapsi oppii mallioppimisen kautta, minkä avulla kasvattaja voi auttaa lasta ymmärtämään paremmin ympäristöstä huolehtimisen merkitystä. Luonnossa liikkussa roskat kerätään talteen ja eläimistä voi huolehtia esimerkiksi talviruokinnalla. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 68–69.)

3.4 Ulkona leikkiminen

Ympäristösuhteen kehittymisen kannalta ulkoleikit ovat tärkeitä, sillä ulkona toimiminen auttaa ymmärtämään todellisia fyysisiä olosuhteita. Vaihtelevat säät ja vuodenaajat vaikuttavat lasten leikkeihin ja pihalla toimimisen mahdollisuuksiin. Jos sää on tuulinen, se voi innostaa esimerkiksi erilaisiin ilmatutkimuksiin. Lämpötilojen ja veden olomuotojen muutokset muuttavat ympäristöä ja mahdollistavat

erilaisia kokeiluja, leikkejä ja pohdintoja. Erilaisten ympäristöjen leikkittävyyteen vaikuttavat sekä lapsille suunnitellut leikkipaikat että vapaat alueet, jotka ovat suunnittelemattomia. Leikkiympäristöllä tarkoitetaan aikuisten suunnittelemaa leikkipuistoa ja -kenttiä, piha-alueita, välineitä ja tiloja, mutta myös lasten spontaanisti omasta ympäristöstään valitsemia leikkipaikkoja. Näiden suunnittelemattomien leikkiympäristöjen merkitystä on korostettu esimerkiksi motoristen taitojen monipuolistumisen ja mielikuvituksen rikastamisen kannalta. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 71.)

Lasten kehitykseen vaikuttaa positiivisesti monipuolinen fyysinen ympäristö. Ympäristö tarjoaa erilaisia haasteita esimerkiksi motoristen taitojen harjoitteluun. Hyvä oppimisympäristö on monipuolinen ja vaihteleva, esteettistä mielihyvää tuottava ja siinä on myös nähtävissä ajallista kerrostuneisuutta. Tällöin ympäristö tukee sekä lapsen psyykkistä että fyysistä kehitystä. Ympäristö, joka mahdollistaa omaehtoisen liikkumisen, tukee myös lapsen minäkuvan kehitystä, sillä se antaa lapselle onnistumisen elämyksiä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 77.)

Lapsella on luonnossa tilaa ja loistava mahdollisuus harjoitella motorisia taitojaan ilman erillisiä toimintaratoja. Lasta ei myöskään luonnossa tarvitse kieltää juoksemasta tai rauhoittaa hänen liikkumistaan esimerkiksi ahtaan tilan takia. Päiväkodin piha on mahdollista saada sisätiloja huomattavasti enemmän lasten motorista kokeilunhalua ja toiminnallisuutta lisääväksi. Mikäli lähimetsään tai -maastoon ei ole mahdollista lähteä retkelle kovinkaan usein, olisi hyvä miettiä, miten päiväkodin pihasta saisi mahdollisimman laajasti motoriikkaa kehittävän. Alle kouluikäisen motoriikka kehittyy erittäin nopeasti ja vähän luonnossa liikkuneen lapsen on mahdollista saavuttaa ketterämpien ikätoveriensä taitotaso metsässä liikkumalla ilman sen suurempia lisäharjoitteita. Vastaavaan harjaantumiseen tarvitaan sisätiloissa huomattavasti enemmän harjoittelukertoja ja henkilöstön sitoutumista. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 92.)

3.5 Vuodenajat luontokasvatuksessa

Kaikkia aisteja hyödyntäen luontoa voi havainnoida jokaisena vuodenaikana yhdessä lasten kanssa. Luonnon ääniä voidaan kuunnella kuuloaistin kautta, tuoksuja voidaan erotella hajuaistin avulla, ympäristöä voidaan tunnustella tuntoaistilla ja lopuksi vielä katsella näköaistilla. (Ahonen 2017, 108–109.) Etenkin syksyisin luonnon antimia on myös mahdollista maistella makuaistin avulla, mikäli löytää esimerkiksi syötäviä marjoja.

Metsään voi mennä säällä kuin säällä. Tuulisen, kylmän tai märän ilman vuoksi ei tarvitse jäädä sisälle, kunhan vaatetus on säänmukainen. (Lyytinen 2020, 19.) Varhaiskasvatuksessa tulee hyödyntää eri vuodenaikoja siten, että lapset pystyvät opettelemaan tyypillisiä tapoja ulkoilla kunakin vuodenaikana. Vuodenajasta riippumatta lapsia kannustetaan liikunnallisiin leikkeihin ja ulkoiluun. Eri vuodenaikoina havainnoidaan luonnon ilmiöitä eri aistien avulla ja niitä tutkitaan myös keskustellen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 43–45.) Eri vuodenaikojen aikana voidaan yhdessä kerätä luonnosta askarteluun sopivaa materiaalia ja hyödyntää sitä kunkin vuodenaikan teemojen mukaisesti lasten tuotoksissa. Retkiä lähiluontoon voidaan tehdä vuodenaikalle tyypillisten asioiden, kuten jäiden lähdön ja kevään ensimmäisten kukkien puhkeamisen, seuraamisen merkeissä.

3.6 Jokamiehen oikeudet

Jokamiehen oikeudet mahdollistavat luonnossa liikkumisen jokaiselle Suomessa oleskelevalle riippumatta siitä, kuka omistaa alueen. Jokamiehen oikeudet eivät maksa mitään, eikä niiden käyttämiseen ei tarvitse kysyä maanomistajan lupaa. Jokamiehen oikeuksien käyttämisestä ei saa aiheutua haittaa, eikä häiriötä ja niitä säätelevät eri lait. Jokamiehen oikeudet antavat luvan liikkua jalan, pyörällä tai hiihtäen muualla kuin pihamaalla ja erityiseen käyttöön, kuten viljelyyn, otetuilla alueilla. Niiden mukaan on mahdollista oleskella liikkumiseen sallituilla alueilla tilapäisesti esimerkiksi teltaillen riittävän etäällä asutuksesta. Luontoa voi hyödyntää myös poimimalla marjoja, sieniä ja kukkia sekä onkimalla ja pilkkimällä. Myös vesistöissä ja jäällä kulkeminen on sallittua. (Ympäristöhallinto 2020.)

Jokamiehen oikeudet eivät anna kenellekään oikeutta aiheuttaa häiriötä tai haittaa toisille tai ympäristölle. Ne eivät salli myöskään lintujen pesinnän tai riistaeläinten häiritsemistä eikä kotirauhan rikkomista. Jokamiehen oikeudet eivät oikeuta kaatamaan tai vahingoittamaan puita, ottamaan jäkälää, sammalta, maa-ainesta tai puuta, roskaamaan tai ajamaan maastossa moottoriajoneuvolla ilman maanomistajan lupaa. Kalastamiseen ja metsästämiseen tarvitsee erikseen luvan. (Ympäristöhallinto 2020.)

Metsässä ollessa kasveja ja eläimiä tulee kunnioittaa sekä huomioida muut luonnossa liikkujat. Lintujen poikasia ja pesiä on syytä varoa, eikä eläimiä tule hätyytellä. Leikkiessä voi hyvin kerätä irtonaista materiaalia sekä sellaisia kasveja, jotka kasvavat runsaina ja ovat yleisiä. Kotiin lähtiessä kaikki roskat on kerättävä mukaan. Hyvä ohje on, että luonto jätetään samaan kuntoon kuin se oli ennen retkeä. (Lyytinen 2020, 156–157.) Varhaiskasvattajat voivat laatia ryhmätilaansa huoneentaulun jokamiehen-

oikeuksista ja käydä niitä lasten kanssa läpi esimerkiksi aamuhetkellä, ennen retkelle lähtöä. Jokamiehenoikeuksia voi opetella monella tavalla, kuten aiheeseen liittyvien askartelujen tai piirustusten avulla.

4 LUONTOKASVATUS OSALLISUUDEN TUKENA

Osallisuus on yksi kestävän kehityksen ja ympäristökasvatuksen peruspilareista. Se viittaa ihmisen kuulumiseen yhteisöön ja yhteiskuntaan. Osallisuudessa on kysymys oikeudesta osallistua ja olla läsnä. Se muodostuu valtautumisen ja voimaantumisen tunteesta. Tunne osallisuudesta syntyy kokemuksista, joihin ihminen on osallistettu tai osallistunut. Osallisuus on lapsen oma kokemus, eikä sitä voi aikuinen hänelle tuottaa. Osallisuus on kokemus, joka liittyy yhdessä elämiseen. Osallisuuteen kuuluvat myös toimiminen vertaisryhmissä, yhteistoiminnallisuus sekä vuorovaikutussuhteet. Varhaiskasvatus tukeekin itsessään voimaantumista ja osallisuutta, jos lasta kuullaan aidosti ja hänet otetaan vakavasti. Voimaantumista tapahtuu, kun lapsi huomaa aikuisen suhtautuvan hänen näkökulmaansa kunnioituksella. (Parikka-Nihti 2011, 34–35.)

Lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Myös huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. (Varhaiskasvatustalaki 13.7.2018/540, § 20.) Lapsen oikeuksien sopimus luo jokaiselle lapselle vahvan pohjan oikeuteen ilmaista omat näkemyksensä kaikissa lasta itseään koskevissa asioissa. Lapsen kehitystason ja iän mukaisesti hänen omat näkemyksensä on otettava huomioon. (Pelastakaa Lapset ry 2021.) Varhaiskasvatus ja koti eri toimintamuotoineen ovat niitä ympäristöjä, joissa lapset saavat ensimmäisiä kokemuksia osallistumisesta ja osallisuudesta. Niissä lapsen tulee saada olla aktiivinen toimija, ja on tärkeää, että lapsen näkökulmat otetaan huomioon sekä häntä kuullaan aidosti. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 50.)

Viime vuosina osallisuudesta on puhuttu paljon. Sitä on pyritty huomioimaan laajasti varhaiskasvatusta tarjoavissa yksiköissä osana toiminnan toteuttamista, suunnittelemista ja arvioimista lasten kanssa yhdessä. Joissakin varhaiskasvatustyksiköissä osallisuutta on lähestytty sirpaleisesti, kun taas toisissa se on pyritty tuomaan kaikkea aikuisten ja lasten toimintaa sekä ajattelua ohjaavaksi arvoksi. Yksittäiset tavat, kuten seinälle ripustettava toiveiden puu, voivat olla yksi pala osallisuuden kokonaisuudessa ja ne tuovatkin osallisuutta näkyväksi. Ne eivät kuitenkaan yksistään riitä osallisuuden toteutumiseen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet osoittaa, että yhdessä kasvattajien kanssa lasten tulisi osallistua toiminnan suunnittelemiseen ja arviointiin. (Ahonen 2017, 67–68.)

Viidestä askelmasta koostuva Shierin [2001] osallisuuden tasomalli (KUVIO 3), jonka on suomentanut Jonna Leinonen [2014], on yksi tapa tarkastella omaa toimintaa ja ajatuksia sekä yksikön toimintakulttuurin käsityksiä osallisuudesta. Malliin on hyvä palata aina välillä, vaikka se olisikin jo tuttu yksikössä. Omaa toimintaa arvioitaessa osallisuuden tasoja voi käyttää ikään kuin tarkistuslistana. Keskusteltaessa tiimeissä osallisuuden pedagogiikasta suunnittelemisen, toteutumisen, kehittämisen ja arvioinnin näkökulmasta voi osallisuuden tasomallia käyttää runkona. Osallisuuden arvostamisesta ja huomioimisesta yksikössä kertoo jo kolmen ensimmäisen askelman saavuttaminen. Viimeisillä tasoilla osallisuus on viety vieläkin pidemmälle ja niiden toteutumisen edellytyksenä onkin, että aikuinen luovuttaa, turvallisuus ja vastuu huomioon ottaen, lapsille palasen omaa valtaansa. (Ahonen 2017, 68–70.)

ASKEL 1. LAPSET TULEVAT KUULLUKSI

- Oletko valmis kuuntelemaan lasta?
- Työskenteletkö niin, että lapsen kuuleminen on mahdollista?
- Kuuluuko lapsen kuunteleminen työyhteisösi toimintaperiaatteisiin?

ASKEL 2. LAPSIA TUETAAN ILMAISEMAAN NÄKEMYKSIÄÄN

- Oletko valmis tukemaan lasta ilmaisemaan näkemyksiään?
- Työskenteletkö niin, että lapsen tukeminen ilmaisemaan näkemyksiään on mahdollista?
- Onko lapsen tukeminen ilmaisemaan näkemyksiä osa työyhteisösi toimintaperiaatteita?

ASKEL 3. LASTEN MIELIPITEET OTETAAN HUOMIOON

- Oletko valmis huomioimaan lasten mielipiteet?
- Mahdollistaako päätöksentekoprosessisi lasten mielipiteiden huomioimisen?
- Tuleeko lasten mielipiteille antaa niille kuuluva arvo työyhteisösi päätöksentekoprosesseissa?

ASKEL 4. LAPSET OTETAAN MUKAAN PÄÄTÖKSENTEKOPROSESSIIN

- Oletko valmis ottamaan lapset mukaan päätöksentekoprosessiin?
- Onko sinulla toimintatapoja, joilla voit ottaa lapset mukaan päätöksentekoprosessiin?
- Tuleeko lapset ottaa mukaan päätöksentekoprosessiin työyhteisösi toiminnassa?

ASKEL 5. LAPSET JAKAVAT VALLAN JA VASTUUN PÄÄTÖKSENTEKOPROSESSISSA

- Oletko valmis jakamaan sinulle aikuisena kuuluvaa valtaa lasten kanssa?
- Onko teillä toimintatapoja, joilla aikuiset ja lapset voivat jakaa valtaa ja vastuuta päätöksentekoprosesseissa?
- Voivatko aikuiset ja lapset jakaa valtaa ja vastuuta työyhteisösi päätöksentekoprosesseissa?

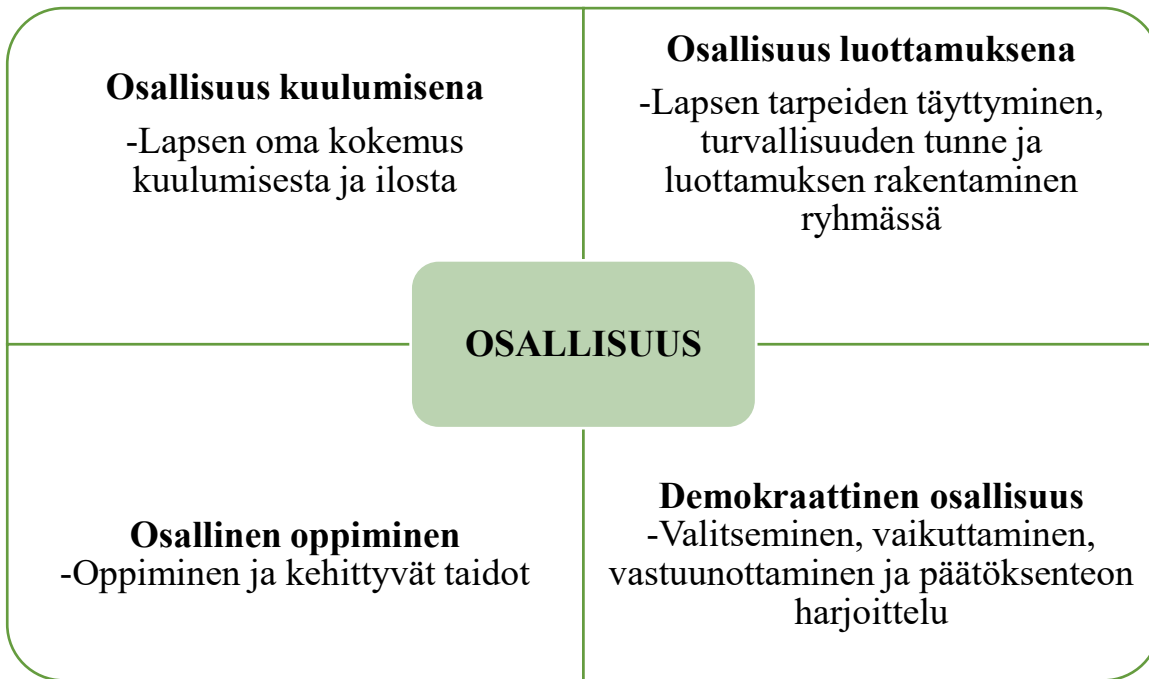
KUVIO 3. Shierin osallisuuden tasomalli (mukaillen Ahonen 2017, 69)

Lasten osallisuutta vahvistaa myönteinen kokemus nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta ja heidän sensitiivinen kohtaamisensa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 26). Esimerkiksi luonnossa liikkessa jokainen lapsi huomioidaan ja annetaan heidän kokeilla asioita itse. Lasten voidaan antaa kokeilla puissa kiipeilyä tai tasapainoilua kantojen päällä. Joskus tilanteen salliessa voidaan antaa lasten itse päättää, minne lähdetään retkelle. Lasten mielipiteitä on tärkeää kuunnella ja ottaa toiminnassa huomioon heidän ajatuksiaan siitä, mitä he toivoisivat varhaiskasvatuksessa tehtävän. Myös huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää ja heidän tulee antaa olla mukana suunnittelemassa varhaiskasvatuksen arkea.

Osallisuus ei kuitenkaan ole sitä, että jokaisessa asiassa kysyttäisiin lasten mielipiteitä. Toiminta ei voi rakentua pelkästään lasten mielipiteiden varaan, vaan sen tulee perustua lasten todellisiin tarpeisiin. Näin tulee huomioida mahdollisimman kokonaisvaltaisesti myös lasten hyvinvointi ja oppiminen. Lapset eivät aina pysty itse sanoittamaan tarpeitaan, vaan kasvattajan on ymmärrettävä lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. (Ranta 2021, 113–114.) Kasvattaja voi kiertää kuvaamassa päiväkodin tiloja etsien paikkoja, joissa hänen mielestään voi esimerkiksi kiipeillä tai riippua. Tämän jälkeen annetaan lasten kuvata pienryhmissä vastaavia paikkoja. Kuvien avulla nähdään, miten lasten ja kasvattajien mielipiteet eroavat toisistaan ja niistä voidaan keskustella. Lopuksi sovitaan lasten toiveiden pohjalta, mitä paikkoja saa käyttää kyseiseen tarkoitukseen. (Pulli 2013, 67.) Saman voi toteuttaa esimerkiksi päiväkodin pihalla tai luonnossa.

Lapsiryhmän lasten yksilölliset vahvuudet, tuen tarpeen alueet ja herkkyysskaudet määrittävät sen, miten saatavilla olevaa tietoa sovelletaan. Ihan pienten lasten kanssa ei voida perehtyä ilmiöihin yhtä syvällisesti kuin isompien kanssa, mutta heidän aktiivista toimijuuttaan ja osallisuuttaan oppivan yhteisön osana voidaan silti tukea monin eri tavoin. Ilmeiden, eleiden ja olemuksen avulla lapset kertovat toiveistaan, kokemuksistaan, tunteistaan ja ajatuksistaan, minkä takia pedagoginen ja sensitiivinen havainnointi tuo paljon tietoa lasta kiinnostavista asioista. Pienten lasten kanssa korostuu läsnäolo ja perushoito, mikä ei kuitenkaan estä osallisuutta. Vastaamalla ja tarttumalla lapsen aloitteisiin voidaan tukea pienenkin lapsen osallisuutta. Osallisuutta voidaan tukea myös leikin aikana esimerkiksi antamalla lapsen vaikuttaa siihen, kuinka kauan, millä ja miten hän leikkii tietyillä leluilla. Tärkeää olisi oivaltaa, että osallisuutta on paljon helpompi soveltaa luovasti eri ikäisten kanssa, kun se jäsentyy kasvattajien mielessä tahtotilaksi ja selkeäksi kokonaisuudeksi. Osallisuutta ruokkiva ilmapiiri kasvattaa luontevalla tavalla yksilöksi, joka osaa ja uskaltaa vaikuttaa asioihin. (Ahonen 2017, 70–71.)

Osallisuutta voi tarkastella myös nelikenttänä (KUVIO 4) varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Nelikentässä osallisuus on jaettu kuulumiseen, luottamukseen, oppimiseen ja demokraattisuuteen. Osallisuuden pedagogiikka kuvastaa toimintakulttuuria, jossa jokainen lapsi kokee olonsa hyväksytyksi ja turvalliseksi. Lapset saavat mahdollisuuksia tulla kohdatuiksi ja kuulluiksi arjessaan varhaiskasvatuksessa. Henkilöstö tukee lasten osallisuuden taitojen oppimista ja näkee osallisuuden kehittyvän. Lapset osallistuvat päätöksentekoon, heidät nähdään varhaiskasvatuksen täysivaltaisina jäseninä ja he harjoittelevat vaikuttamisen, valitsemisen ja vastuunkantamisen taitoja yhdessä henkilöstön kanssa. Lapsille aktiivisia oppimisen kokemuksia ja iloa taitojen kehittymisestä sekä omasta pystyvyydestään tuottaa kunnioittava kohtaaminen ja pedagoginen vuorovaikutus. (Kangas, Lastikka & Karlsson 2021, 89.)

KUVIO 4. Osallisuuden nelikenttä (mukaillen Kangas ym. 2021, 89–90)

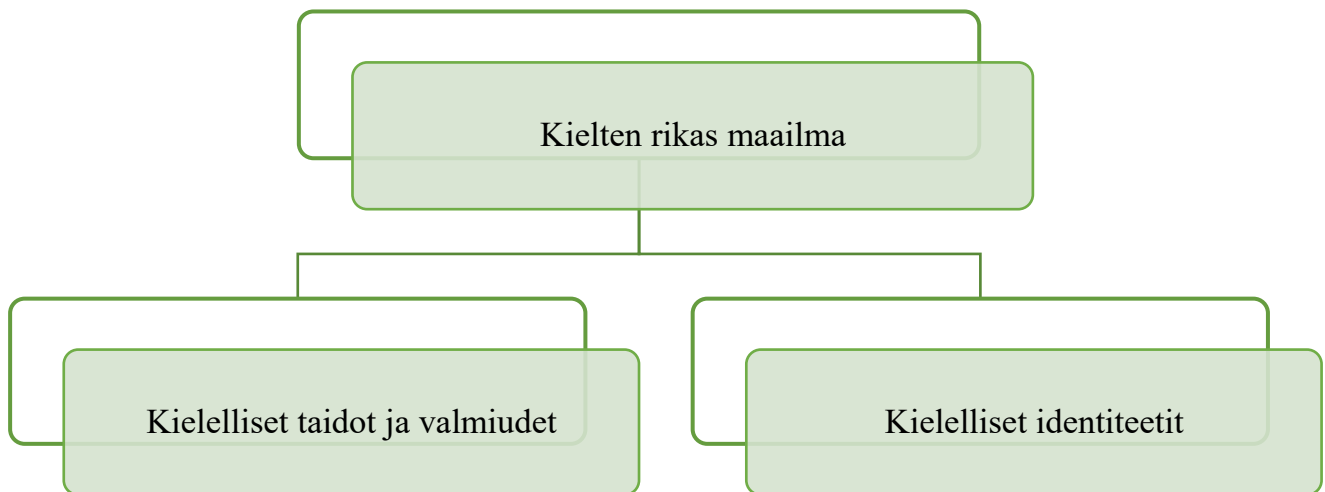
5 OPPIMISEN OSA-ALUEET VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -määräyksessä (2018, 2022) kuvatut oppimisen alueet kuvaavat keskeisiä sisältöjä ja tavoitteita varhaiskasvatuksen pedagogisessa toiminnassa. Ne ohjaavat varhaiskasvatuksen henkilöstöä eheytyneen ja monipuolisen pedagogisen toiminnan toteuttamisessa ja suunnittelussa yhdessä lasten kanssa. On lasten oikeus saada oppimisen eri alueista monipuolisia kokemuksia. Oppimisen alueet eivät ole toisistaan irrallisia, erikseen toteutettavia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä sovelletaan ja yhdistetään lasten osaamisen sekä mielenkiinnonkohteiden mukaisesti. Oppimisen alueet ovat jatkuvasti läsnä arjessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan, että oppimisen alueiden aihepiirit sekä niiden käsittely elävät jatkuvasti ja ne voivat nousta käsillä olevasta toiminnasta spontaanisti. Aihepiirejä voidaan esimerkiksi käsitellä osana yhteisiä retkiä ja leikkejä. Lasten kanssa tulee myös käsitellä oppimisen alueita yhdessä. (Ahonen 2017, 162–163.)

Oppimisen osa-alueet jaetaan viiteen kokonaisuuteen, jotka ovat kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni sekä kasvan, liikun ja kehityn. Asioiden laaja-alainen tarkastelu ja tutkiminen mahdollistuu, kun pedagoginen toiminta on oppimisen alueita yhdistävää ja soveltavaa. Kasvattajien tehtävänä on pitää huolta siitä, että pedagoginen toiminta on eri-ikäisten lasten oppimista ja kehittymistä edistävää. Oppimisen alueiden käsittelemisen tapa vaihtelee sen mukaan, mitkä aihepiirit on valittu, minkälainen tilanne on ja millä tavalla lapset oppivat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 37.)

5.1 Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on vahvistaa lasten kielellisten identiteettien sekä kielellisten valmiuksien ja taitojen kehittymistä (KUVIO 5). Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan myös lasten kiinnostusta ja uteliaisuutta teksteihin, kulttuureihin ja kieliin. Lapsen kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy monilukutaidon kehittymiseen. Se on lisäksi yhteydessä muun muassa vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen ja kulttuuriseen osaamiseen. Kun lapsen kielelliset taidot kehittyvät, avaavat ne lapsille mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen kuten myös luovat uusia vaikuttamisen keinoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 37.) Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia kohtaamaan erilaisia ihmisiä kunnioittavasti sekä arvostamaan omia ja muiden kulttuureihin liittyviä tapoja. Tarkoituksena on tukea lasten vuorovaikutustaitoja ja ilmaisua. (Kivijärvi 2020, 255.)

KUVIO 5. Kielten rikas maailma (mukaiillen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 37)

Lapsille kieli on sekä oppimisen kohde että väline. Lapsi ottaa sen avulla haltuun erilaisia tilanteita ja asioita, toimii vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, hankkii tietoa ja ilmaisee itseään. Monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö ja yhteistyö huoltajien kanssa tukee lapsen kielellistä kehitystä. Lapsille annetaan varhaiskasvatuksessa johdonmukaista ja kannustavaa palautetta heidän vuorovaikutus- ja kielenkäyttötaidoistaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 37.) Lasten kulttuurinen ja kielellinen tausta nähdään myönteisenä voimavarana. Huoltajien kanssa on tärkeää keskustella suomalaisen varhaiskasvatuksen tavoitteista ja huomioida samalla perheen kulttuuriin liittyvät erityispiirteet. Turvataan lapselle mahdollisuus kasvaa oman kulttuuripiirinsä ja suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi. (Kivijärvi 2020, 256.)

Jokaisen lapsen opetuskielen käyttötaitoja tuetaan varhaiskasvatuksessa. Opetuksessa ja kasvatuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä ja että he voivat omaksua useita eri kieliä samaan aikaan. Kodeissa voidaan puhua useita eri kieliä ja kotien tavat olla vuorovaikutuksessa ja käyttää kieliä vaihtelevat. Varhaiskasvatuksessa tehdään näkyväksi kulttuurista ja kielellistä moninaisuutta yhteistyössä lasten huoltajien kanssa. Tämä tukee osaltaan lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. On tärkeää tiedostaa kielen oppimisen kannalta, että saman ikäiset lapset voivat olla kielen kehityksen eri osa-alueilla eri vaiheissa. Kun lapsia tuetaan ja ohjataan kielellisten valmiuksien ja taitojen keskeisillä osa-alueilla kielelliset identiteetit kehittyvät. (Varhaiskasvatussuunnitelman

perusteet 2022, 38.) Nykylapset elävät maailmassa, jossa eri kielet, kulttuurit ja katsomukset arkipäivää. Lapset saavat luonnollisen mahdollisuuden tutustua erilaisiin kulttuureihin, ihmisiin ja kieliin. Vuorovaikutustaidot ja kulttuurinen osaaminen korostuvat tässä ympäristössä. (Kivijärvi 2020, 255.)

Lasten vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Varhaiskasvatuksen henkilöstön sensitiivisyys ja reagoiminen myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Lapsia kannustetaan kommunikoimaan henkilöstön ja toisten lasten kanssa vuorovaikutustaitojen kehittymiseksi. Runsaan kielellisen mallintamisen avulla tuetaan lasten kielen ymmärtämisen taitoja. Lasten sanavaraston kehittymistä tukevat johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen. Varhaiskasvatuksen erilaisissa tilanteissa käytetään tarkkaa ja kuvailevaa kieltä. Tarvittaessa käytetään esineitä, kuvia ja tukiviittomia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 38.)

Puheen tuottamisen taitoja ohjataan ja seurataan. Eri tilanteissa lapsia rohkaistaan puhumaan sekä toisten lasten että aikuisten kanssa. Lapsia tämä auttaa ymmärtämään ja käyttämään puhuttua kieltä. Vähitellen huomiota kiinnitetään myös äänenpainoihin ja äänensävyihin. Kielen käyttötaitoja ohjataan ja pohditaan yhdessä lasten kanssa. Tässä tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan selittämistä, kertomista ja puheen vuorottelua. Lisäksi lasten kielen käyttötaitoja vahvistavat huumorinkäyttö, eläytyminen sekä hyvien tapojen opettelu. Erilaisiin teksteihin tutustuminen tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan kirjoitetun ja puhutun kielen eroja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 38–39.)

Kun lasten sanavarasto ja kielellinen muisti laajenee, heidän kielellinen ilmaisunsa monipuolistuu. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävä on tietoisesti tukea tätä kehitystä. Lasten kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi laululeikkien ja lorujen käyttö. Lasten sanavarannon ja kielellisen muistin kehittymistä edistävät kielellä leikkittely ja kuvaavien sanojen käyttäminen ja nimeäminen. Tarinoiden kerronta, kiireetön keskustelu ja lukeminen luovat mahdollisuuksia pohtia tekstien sekä sanojen merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39.) Luonto ja retket tarjoavat oivan mahdollisuuden asioiden ihmettelyyn sekä nimeämiseen. Retkellä voidaan laajentaa sanavarastoa esimerkiksi nimeämällä vastaan tulevia asioita ja eläimiä.

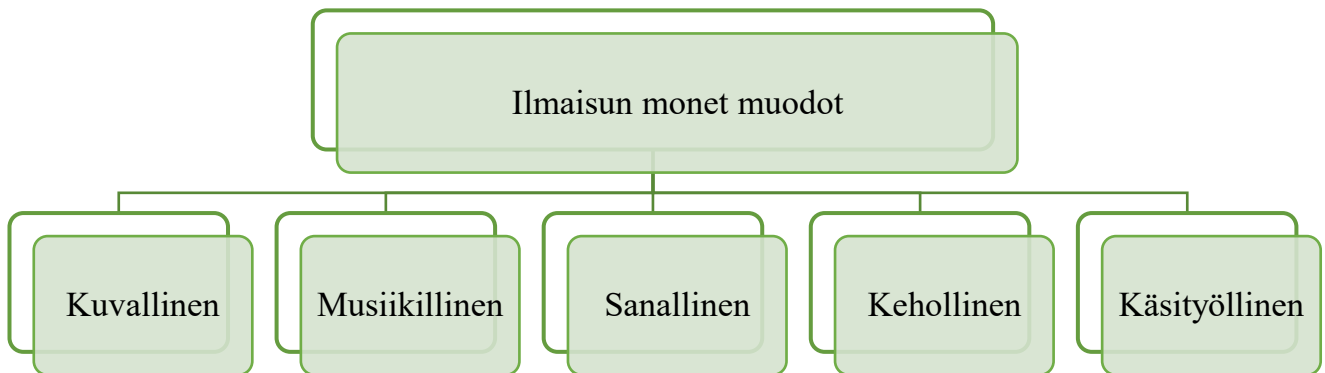
Eri kielten havainnointi lähiympäristössä tukee lasten kielitietoisuuden kehittymistä. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävänä on lisätä sekä herättää lasten kiinnostusta kirjoitettua ja suullista kieltä sekä

vähitellen myös kirjoittamista ja lukemista kohtaan. Kielen tutkimisen ja havainnoinnin avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen rakenteisiin ja muotoihin, kuten tavuihin, sanoihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan lukemaan ja kirjoittamaan leikin kautta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39.) Varhaiskasvatuksessa kasvattajien tehtävänä on antaa myös vieras- ja monikielisellem lapselle mahdollisuus oppia suomen kieltä. Suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutunut lapsi, joka on ylpeä omasta äidinkielestään ja kulttuuriperinnöstään, on toiminnan tavoitteena. (Kivijärvi 2020, 256–257.)

Varhaiskasvatuksessa käytetään vaihtelevia ja rikkaita tekstejä. Lastenkirjallisuuteen tutustutaan monipuolisesti lasten kanssa. Lapsia kannustetaan keksimään itse tarinoita ja heille kerrotaan niitä. Lasten loruja, kertomuksia ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Varhaiskasvatuksessa, joka tukee monilukutaitoa, käytetään puheen rinnalla muun muassa auditiivisia, visuaalisia ja audiovisuaalisia tekstejä ja viestejä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39.) Luontoon liittyviä kirjoja lukemalla voidaan kartuttaa sanavarastoa entisestään. Tuttuja eläinhahmoja ja metsäympäristöä on helppo hyödyntää, kun kannustetaan lapsia keksimään omia tarinoita.

5.2 Ilmaisun monet muodot

Tehtävänä varhaiskasvatuksessa on tukea tavoitteellisesti lasten kuvallisen, musiikillisen, sanallisen ja kehollisen sekä käsityöllisen ilmaisun (KUVIO 6) kehittymistä ja tutustuttaa heitä eri kulttuuriperintöön sekä taiteenaloihin. Taiteellinen ilmaiseminen ja kokeminen edistävät lasten sosiaalisia taitoja, oppimisedellytyksiä ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia jäsentää ja ymmärtää ympäröivää maailmaa. Ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen ja kokonaisvaltaisuus on luonteenomaisia lasten ilmaisulle. Erilaisten ilmaisun taitojen harjoittelun kautta lasten tutkiessa, tulkittaessa ja luodessa merkityksiä kehittyvät ajattelun ja oppimisen taidot. Lapsen eettisen ajattelun kehittymisen kannalta on keskeistä luoda mielikuvia ja ylläpitää kykyä kuvitella. Lasten osaaminen monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla vahvistuvat, kun tutustutaan ilmaisun eri muotoihin, taiteeseen ja kulttuuriperintöön. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39.) Lapsille on ominaista toiminnallisuus ja aistisuus, mikä tarkoittaa lasten tutkivan maailmaa uteliaasti kaikkia aistejaan hyödyntäen ja tekevän toiminnallisia ratkaisuja luovasti aistihavaintojen pohjalta. Taiteellinen toiminta antaa mahdollisuuden vuorovaikutukselle, joka perustuu lapsen tapaan olla suhteessa muihin ihmisiin ja ympäristöön. (Pääjoki 2020, 111.)

KUVIO 6. Ilmaisun monet muodot (mukaiillen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39)

Kulttuuri katsotaan tärkeäksi osaksi lapsen identiteettiä, minkä takia varhaiskasvatuksessa tarjotaan lapsille monipuolisia kokemuksia taiteesta ja muusta kulttuurista. Taiteesta ja kulttuurista saatavat kokemukset vahvistavat lapsen kykyä tuottaa, käyttää ja omaksua kulttuuria sekä opettavat samalla ymmärtämään kulttuuriperinnön ja taiteen arvoa sekä merkitystä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39.) Monet suomalaiset maalaukset, valokuvat ja muut taideteokset ovat saaneet vaikutteita Suomen luonnosta. Esimerkiksi suomalaista kulttuuria voidaan käydä läpi luonnon näkökulmasta taidetta hyödyntäen. Mietitään, mitä luonnossa voi tehdä, ja siirretään perinteitä lapsille.

Eri ilmaisun muotojen avulla lapset voivat kokea ja hahmottaa maailmaa heitä innostavalla ja puhuttavalla tavalla. Taiteellisen ilmaisun keinot ovat lapsille motivoivia tapoja luovan ajattelun, tunteiden ja havaintojen näkyväksi tuomiseen. Moniaistisesti erilaisia oppimisympäristöjä, työtapoja sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntämällä tutustutaan ilmaisun eri muotoihin. Ilmaisumuotoihin tutustuttaessa riittävä ohjaus, oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus sekä saatavilla olevat materiaalit ja välineet ovat merkittäviä. Ennalta suunnitellun toiminnan lisäksi taidekasvatukseen kuuluu spontaania toimintaa. Kokeileminen, tutkiminen, tekeminen, harjoittelu ja dokumentointi korostuvat oppimisen ja ilmaisun prosessissa. Yksilölliselle ilmaisulle ja yhteisille prosesseille annetaan tarpeeksi aikaa rikastuttavaa erityisosaamista hyödyntäen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39–40.)

Tavoitteena kuvallisessa ilmaisussa on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, kulttuuriperintöön ja muuhun visuaaliseen kulttuuriin. Kuvien tekemisestä nauttimiseen sekä esteettisiin kokemuksiin ja elämyksiin taiteen äärellä annetaan mahdollisuus. Monipuolisen kuvailmaisun avulla harjoitellaan kuvien

tulkintaa, havainnointia ja kuvallista ajattelua. Erilaisten välineiden materiaalien ja tapojen avulla keillaan kuvien tekemistä. Muotoihin, materiaaleihin, väreihin, kuvien herättämiin tunteisiin, esitysyhteyteen ja tekijään kiinnitetään huomiota, kun tarkastellaan kuvia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 40.) Taiteellisen toimijuuden kannalta keskeistä on, että lapsi voi ilmaista sekä tekijänä että vastaanottajana asiat, joista pitää ja ne myös hyväksytään (Pääjoki 2020, 119). Luonto tarjoaa paljon vaihtelevaa materiaalia kuvien luomiseen. Eri värisiä lehtiä, kiviä, oksia ja muita irtonaisia materiaaleja hyödyntäen saa aikaiseksi monenlaista taidetta.

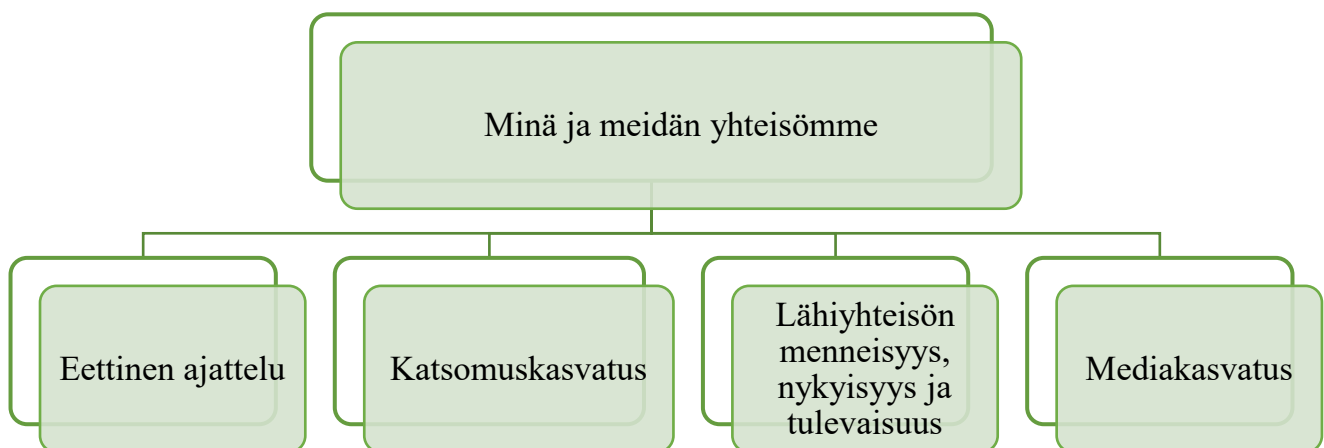
Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa pitää sisällään musiikillisten kokemusten tuottamista sekä lasten kiinnostuksen ja suhteen vahvistamista musiikkia kohtaan. Ääniympäristöjä havainnoidaan ja tuotetaan sitä kautta elämyksiä. Leikinomaisen musiikillisen toiminnan avulla kehitetään lasten valmiutta hahmottaa musiikkia sekä äänen voimaa, tasoa, kestoa ja sointiväriä. Musiikin mukaan liikkuamalla, sitä kuuntelemalla, erilaisia soittimia kokeilemalla, loruilemalla ja laulamalla päästään sisään musiikin maailmaan sekä saadaan kokemuksia kehoittamisesta, sanarytmeistä ja perussykkeestä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 40.) Varhaiskasvatuksessa musiikkia voidaan käyttää musiikillisessa ilmaisussa, musiikin tietämyksessä ja musiikin avulla kasvamiseen. Kuuntelemisen, havaitsemisen, luomisen, tuntemisen, kuvittelun ja intuition avulla musiikki avautuu lapselle. (Ruokonen 2020, 122.) Luontoretkellä voi esimerkiksi valita erilaisia soittimia luonnosta, kuten keppejä tai kiviä ja tehdä oman musiikkiesityksen niillä soittamalla. Luontoon liittyy myös monia lastenlauluja.

Sanallinen ja kehollinen ilmaisu tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen keholliseen ja kielelliseen ilmaisun kokemiseen, viestintään ja ilmaisuun. Keinoina voivat olla esimerkiksi leikki, tanssi ja draama. Lasten havaitsemia, kokemia tai heidän mielikuvituksestaan nousevia teemoja työstetään yhdessä. Yhteisesti suunnitellut, toteutetut ja arvioidut luovat prosessit ovat yhtä tärkeitä kuin spontaani ilmaisu ja siksi lapsille tarjotaan niistä molemmista kokemuksia. Sirkusta, teatterin eri muotoja, sanataidetta, tanssia ja lastenkirjallisuutta käytetään hyväksi toiminnassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 41.) Ilmaisutaitoja tulee harjoitella tavoitteellisesti, yhtä lailla kuin muitakin taitoja, sillä nykyään moneen työtehtävään kuuluu oleellisena osana monipuolinen itsensä ilmaisu ja esiintyminen (Ahonen 2017, 215). Luonnossa voidaan esittää yhdessä teatteriesitys, jonka lapset ovat itse suunnitelleet. Tässä lapsille tulee ilmaisua ja osallisuutta samaan aikaan. Metsässä voidaan myös järjestää tanssiaiset tai pitää päivän jumppahetki.

Käsityöllinen ilmaisu tarjoaa oivaltamisen, kokemisen, kokeilun, tutkimisen ja yhteisöllisen tekemisen iloa lapsille. Keinoina voivat olla esimerkiksi ompeleminen, sahaaminen, muovaileminen, leikkaaminen ja naulaaminen. Näiden avulla opitaan hienomotorisia taitoja, luovaa ongelmanratkaisua, suunnittelutaitoja, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua. Oma kädenjälki ja luovuus saavat näkyä. Lapset voivat itse ideoida ja toteuttaa omanlaisiaan teoksia kokeilemalla, tutkimalla ja yhdistelemällä materiaaleja. Paikallisia käsityöperinteitä ja lasten taustoja hyödyntäen voidaan rikastuttaa toimintaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 40–41.) Parhaimmillaan käsityöllinen toiminta, kuten rakentelu, auttaa lapsia oivaltamaan suunnittelun tärkeyden. Lapsia voidaan ohjata kirjaamaan tai piirtämään jonkinlainen suunnitelma, johon he omalla rakentelullaan tähtäävät. (Ahonen 2017, 210.)

5.3 Minä ja meidän yhteisömme

Lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa kodin ulkopuolella hänen elinpiirinsä laajenee. Kodin toimintamallien, perinteiden, katsomusten ja arvojen lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja toimia ja ajatella. Tehtävänä varhaiskasvatuksella on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää monimuotoisuutta lähiyhteisössä ja harjoitella toimimaan siinä. Katsomusten, eettisen ajattelun, lähiyhteisön menneisyyden, tulevaisuuden ja nykyisyyden sekä median näkökulmista lähestytään tehtävän toteutumista (KUVIO 7). Monipuolisesti toiminnassa voidaan käyttää esimerkiksi musiikkia, satuja, leikkiä, kuvataidetta, draamaa, erilaisia mediasisältöjä, vierailuja, vierailijoita ja lähiympäristön tapahtumia. Oppimisen alue keskittyy tukemaan laaja-alaista osaamista, joka liittyy lasten ajatteluun ja oppimiseen sekä kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 41.)

KUVIO 7. Minä ja meidän yhteisömme (mukaillen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 41)

Lapsia pohdituttavia tai eri tilanteissa esiin nousevia eettisiä kysymyksiä miettimällä tuetaan eettisen ajattelun taitojen kehittymistä. Aiheina voivat olla esimerkiksi oikeudenmukaisuus, ystävyys, oikean ja väärän erottaminen sekä ilon, surun tai pelon kohteet. Tärkeää on käsitellä asioita niin, että lapset voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Ryhmän säännöt ja niiden tarkoitus voivat myös olla pohdinnan aiheena. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 41.) Yhteisiä eettisiä periaatteita sovelletaan kasvattajien toimesta eri oppimisen alueisiin ja pyritään tuomaan ne sopivilla toimintamenetelmillä ja eri-ikäiset lapset huomioiden osaksi uuden sukupolven käyttäytymistavoitteita (Vienola 2020, 159). Oikean ja väärän erottamiseen voidaan liittää luontokasvatusta esimerkiksi pohtimalla, onko roskaaminen oikein tai miten luontoa kohtaan käyttäydytään. Luontoon liittyy monia eettisiä kysymyksiä, joita voi käsitellä yhdessä lasten kanssa.

Lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset ovat katsomuskasvatuksen kohteena ja niihin tutustutaan yhdessä. Myös laajempi katsomusten, uskontojen ja uskonottomuuden tarkastelu on mahdollista. Ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan ja keskinäistä kunnioitusta pyritään edistämään katsomuskasvatuksen avulla. Tuetaan lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehitystä. Perinteet, juhlapäivät ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet ovat luontevia tapoja tutustua eri katsomuksiin. Jokaisen perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja sekä kuullaan että kunnioitetaan, kun tehdään yhteistyötä perheiden kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 41.) Katsomuskasvatus pitää sisällään sekä uskonottomat että uskonnolliset vakaumukset. Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa ei ole uskonnon harjoittamista vaan siinä nimenomaan tutustutaan lapsiryhmässä esiintyviin uskontoihin ja muihin katsomuksiin. (Pellikka 2020a, 151.) Erilaisiin katsomuksiin voidaan tutustua esimerkiksi siitä näkökulmasta, miten tärkeänä luonto niissä nähdään.

Pohtimalla lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta voidaan suunnata lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Keskitytään tarkastelemaan myös moninaisuutta lasten kasvuympäristöjen kautta. Tutustuminen menneeseen aikaan voi tapahtua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden musiikin ja leikkien avulla. Suodaan lapsille mahdollisuus eläytyä menneisyyden tilanteisiin ja tapahtumiin. Hyödynnetään tietolähteinä lapsia ja heidän henkilöhistoriaansa, esineistöä, ympäristöä ja lähiyhteisön jäseniä. Lasten huoltajien asiantuntemusta omasta kulttuuriperinnöstään voidaan hyödyntää. Nykyisyyttä käsitellään ajankohtaisia asioita ja lähiyhteisön moninaisuutta tarkastellen ja kunnioittaen. Lapsia kasvatetaan siten, että he ymmärtäisivät ihmisten olevan erilaisia, mutta kuitenkin keskenään samanarvoisia esimerkiksi tarkastelemalla perheiden, ihmisten ja sukupuolten moninaisuutta. Keinoja suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen pohditaan. Tulevaa

voidaan pohtia esimerkiksi oppimisympäristöjä ja tulevan vuodenajan leikkejä suunnittelemalla sekä tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja rakentamalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42.)

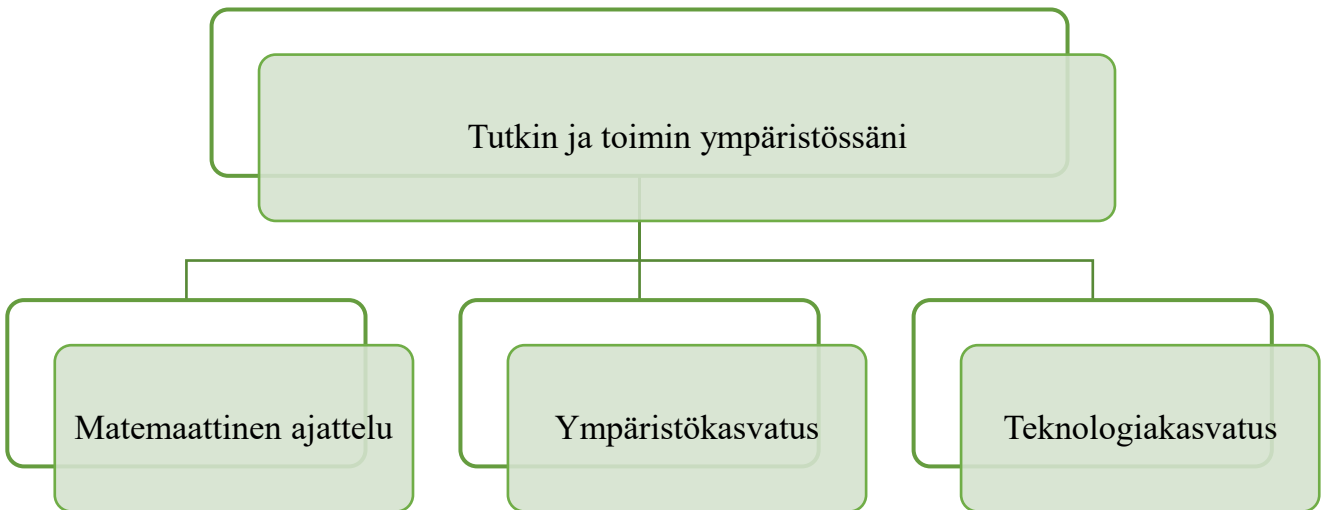
Historiallinen ajattelu on pienille lapsille haastavaa, koska he eivät vielä pysty hahmottamaan aikakäsitteitä. Lapsen menneisyyden ymmärtämisen kyky ei ole täysin riippuvainen iästä, vaan oleellista on se, miten menneisyyteen liittyvät asiat esitetään lapsille. (Pellikka 2020b, 236.) Historiaan voidaan tutustua lasten kanssa esimerkiksi sen kautta, miten tärkeitä luonnon tarjoamat antimet ovat olleet heidän vanhempensa isovanhempien ollessa pieniä. Asiaan voidaan eläytyä esimerkiksi luontoretkillä tarinoiden kautta.

Mediakasvatuksen on tarkoitus tukea lasten aktiivisen toiminnan ja yhteisössään itsensä ilmaisemisen mahdollisuuksia. Leikinomaisesti median tuottamista kokeilemalla turvallisessa ympäristössä tutustetaan lapsia eri medioihin. Yhdessä lasten kanssa pohditaan heidän elämäänsä liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta. Vastuulliseen median käyttöön ohjataan muistaen oman ja toisten hyvinvoinnin huomioiminen. Draaman, piirtämisen ja liikunnallisten leikkien avulla voidaan käsitellä mediassa esiintyviä teemoja. Lähde- ja mediakriittisyyttä harjoitellaan samalla lasten kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42.) Jotta voisi tarjota laadukasta mediakasvatusta, tulee varhaiskasvattajalla itsellään olla riittävästi tietoa aiheesta. Vaihtelevin työmenetelmin kannustetaan lapsia kokeilemaan erilaisia medialaitteita ja sovelluksia. (Ahonen 2017, 242.)

5.4 Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on antaa lapsille valmiuksia jäsentää, havainnoida ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan toimimaan ja tutkimaan rakennetussa ympäristössä ja luonnossa. Oppimisen osa-alueeseen tutkin ja toimin ympäristössäni sisältyy matemaattista ajattelua, teknologiakasvatusta ja ympäristökasvatusta (KUVIO 8). Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset kokemukset, havainnot ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään oppijoina ja ajattelijoina. Monilukutaitoa edistää lasten kehittyvä taito käyttää erilaisia käsitteitä ja nimetä asioita. Lapsen ymmärrys laajenee, kun hän saa tutustua erilaisiin ympäristöihin tutkien ja ihmetellen, pohtien ja oivaltaen. Aikuinen voi toiminnallaan joko rikastuttaa tai supistaa lapsen oppimista. Jotta lasten oivaltamista ja ihmettelyä voidaan tukea konkreettisesti varhaiskasvatuksen arjessa, tulee ihmettelylle antaa tilaa ja aikaa. (Ahonen 2017, 247.) Rakennetussa ympäristössä ja luonnossa retkeily sekä ympäristön

tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Lapsi oppii myönteisten kokemusten kautta nauttimaan lähiympäristöstä sekä luonnosta ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 43.)

KUVIO 8. Tutkin ja toimin ympäristössäni (mukaiillen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42)

Varhaiskasvatuksessa matemaattisen ajattelun suhteen eri vaiheissa oleville lapsille tarjotaan oppimisen ja oivaltamisen iloa. Leikinomaisen ja havainnollisen toiminnan avulla tutustutaan matematiikkaan ja sen osa-alueisiin. Ympäristön muotoihin, muutoksiin ja määriin ohjataan kiinnittämään huomiota arjessa. Mahdollistetaan asioiden järjestykseen asettaminen, vertailu ja luokittelu sekä kannustetaan ratkaisujen etsimisessä, päättelmissä, pohtimisessa ja ongelmien löytämisessä. Leikin kautta tuetaan lapsen lukukäsitteen kehittymistä sekä tason ja tilan hahmottamista. Rakentelun, muovailun ja askartelun avulla vahvistetaan geometrinen ajattelu. Vuoden- ja vuorokaudenaikoja havainnoimalla avataan aikakäsitettä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 43.) Kaikissa tilanteissa, joissa aikuinen ja lapsi toimivat yhdessä, voidaan käsitellä matemaattisia asioita. Lapsi oppii käyttämään matemaattisia välineitä itsenäisessä toiminnassaan sekä vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa aikuisen ja lapsen yhteisen toiminnan sekä siihen kuuluvan kommunikoinnin ansiosta. (Mattinen & Hannula-Sormunen 2020, 221–222.) Luonnossa havaittuja asioita voi laskea yhdessä lasten kanssa ja pohtia esimerkiksi niiden muotoja.

Tavoitteena teknologiakasvatuksessa on lasten kannustaminen tutustumaan kokeilevaan ja tutkivaan tapaan työskennellä. Omien luovien ratkaisujen keksimiseen ja ympäristön teknologian havainnoimiseen ohjataan. Rohkaistaan lapsia kysymyksiä tekemiseen, vastauksien etsimiseen ja päätelmien tekemiseen. Digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan tutustutaan muistaen niiden turvallinen käyttö. Tavoitteena on saada lapset omien kokemustensa kautta ymmärtämään, että ihmiset ovat toiminnallaan saaneet aikaan teknologiaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 44.)

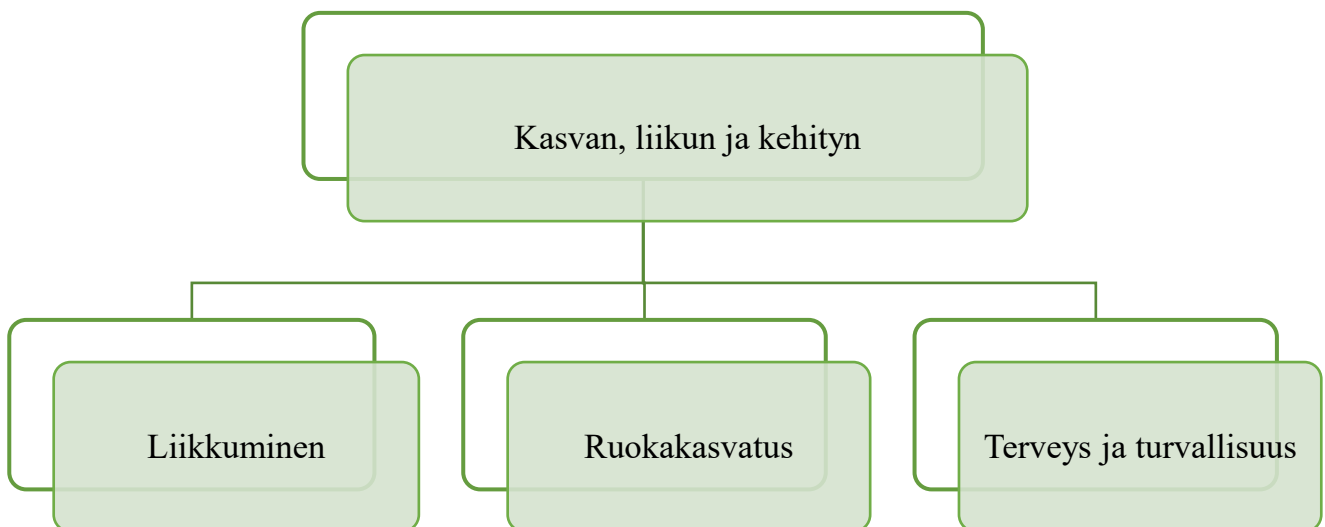
Teknologialla tarkoitetaan kaikkia niitä toimintoja, joissa ihmiset kehittävät ja käyttävät materiaaleja, työkaluja, koneita, tekniikoita, prosesseja ja järjestelmiä ongelmia ratkaistakseen ja toimiakseen inhimillisten toiveiden, tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti (Turja 2020, 197). Teknologiaa voidaan hyödyntää esimerkiksi tiedon hankkimisessa lapsia kiinnostavaan aiheeseen liittyen. On olemassa myös digitaalisia sovelluksia, joiden avulla voi lapsen tasoisesti opetella esimerkiksi kierrättämistä tai eläimiä.

Tavoitteena ympäristökasvatuksessa on ohjata lapsia kestävästä elämäntapaa kohti sekä vahvistaa heidän suhdettaan luontoon ja edistää vastuullista ympäristössä toimimista. Oppimisympäristönä ja oppimisen kohteena on sekä lähiluonto että rakennettu ympäristö. Näissä retkeily ja tutkiminen ovat merkittävä osa varhaiskasvatusta. Lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja vahvistaa ympäristösuhdettaan, kun saa myönteisiä kokemuksia. Luonnon tuntemusta vahvistetaan eläin- ja kasvilajeja havainnoimalla. Kiinnostavista asioista opetellaan etsimään tietoa ja luonnon ilmiöitä havainnoidaan ja tutkitaan sekä niistä keskustellaan. Rauhoittumisen ja esteettisen kokemisen paikkana luonto voi toimia mainiosti. Tärkeää on ohjata lapsia eläimien, kasvien ja koko luonnon kunnioittamiseen. Ohjataan lapsia kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita omilla teoilla on. Vaatimatta liian suurta vastuuta huolehditaan siitä, että lapset voivat kokea vaikuttavansa omilla teoillaan kestävästä elämäntapaa. Esimerkiksi kierrätyksen opettelu ja roskaamaton retkeily. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 43–44.) On tärkeää vaalia lapsen kehittyvää luontosuhdetta, sillä se määrittää, miten lapsi suhtautuu tulevaisuudessa kestävästä elämäntapaa ja millä tavoin hän huomioi sitä tehdessään arkisia valintoja (Ahonen 2017, 258).

5.5 Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn osa-alue pitää sisällään terveyden, turvallisuuden, ruokakasvatukseen ja liikkumiseen liittyviä tavoitteita (KUVIO 9). Huoltajien ja varhaiskasvatuksen yhteisenä tehtävänä on

luoda pohja lasten fyysistä aktiivisuutta edistävälle sekä hyvinvointia ja terveyttä arvostavalle elämäntavalle. Laaja-alaiseen osaamiseen liittyen oppimisen alue tukee itsestä huolehtimisen ja arjen taitojen kehittymistä. Terveysteen ja turvallisuuteen liittyviä asioita pohditaan yhdessä lasten kanssa ja heidän valmiuksiaan pitää huolta henkilökohtaisesta hygieniastaan ja terveydestään tuetaan. Liikkumisen, levon sekä hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle keskustellaan. Arkisissa tilanteissa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita sekä lasten seksuaalisuuteen ja kehoon kohdistuvaa uteliaisuutta ohjataan kunnioittavasti. Turvallisen liikkumisen sääntöjä ja tapoja harjoitellaan lähi-liikenteessä liikkumalla. Turvallisuuden tunteen tukeminen, avun pyytämisen ja hakemisen valmiuksien antaminen sekä erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä turvallisesti toimiminen on tavoitteena. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 44.) Luontokasvatuksen näkökulmasta terveyttä ja turvallisuutta voidaan harjoitella esimerkiksi metsässä liikkumalla.

KUVIO 9. Kasvan, liikun ja kehityn (mukaihen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 44)

Ruokakasvatuksella pyritään edistämään lasten myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukemaan terveellisiä ja monipuolisia ruokatottumuksia. Monipuoliseen syömiseen ja omatoimiseen ruokailuun ohjataan. Aterioilla panostetaan kiireettömyyteen, opetellaan ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömistä. Ruokiin tutustutaan tutkimalla niitä eri aistien avulla. Mietitään ruokien ulkonäköä, koostumusta, makua ja alkuperää sekä edistetään ruokasanaston kehittymistä tarinoiden, laulujen ja keskustelujen avulla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 45.) Hyvään ruokakasvatukseen kuuluu myös monipuolista toimintaa. Metsäretkiltä matkaan tarttunutta syksyn satoa voidaan maistella yhdessä välipalalla lasten kanssa ja esimerkiksi perunoilla voidaan painella kuvioita

kankaaseen. (Ahonen 2017, 282.) Ruokakasvatukseen voi liittää luontokasvatukseen esimerkiksi tutkimalla, haistelemalla ja maistelemalla erilaisia luonnosta löytyviä syötäviä marjoja, hedelmiä ja sieniä.

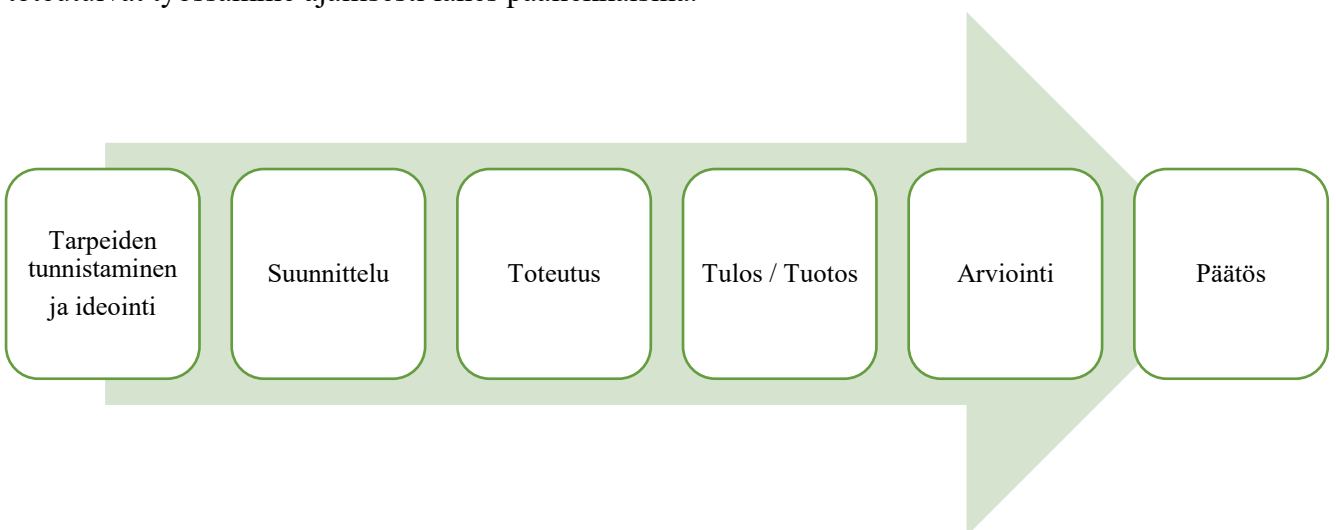
Lapsia innostetaan varhaiskasvatuksessa liikunnan ilon kokemiseen ja monipuoliseen liikkumiseen vuodenajasta riippumatta. Lasten omaehtoinen liikkuminen sisällä ja ulkona mahdollistetaan ohjatun liikkumisen lisäksi. Monipuolisuus, tavoitteellisuus, lapsilähtöisyys ja säännöllisyys korostuvat liikuntakasvatuksessa. Lapsen terveen kasvun, kehityksen, hyvinvoinnin ja oppimisen kannalta riittävä fyysinen aktiivisuus on merkittävää. Sosiaaliset taidot kehittyvät ryhmässä liikkussa. Kehontuntemusta, kehonhallintaa ja motorisia taitoja on tärkeää kehittää varhaiskasvatuksessa. Motorisiin taitoihin kuuluvat esimerkiksi tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaidot. Yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisen kokemukset ovat tärkeitä lapsille. Motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää, koska liikunnalla on suuri merkitys lasten kehitykselle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 44–45.) Motoriset taidot ovat ihmisen läpi elämän tarvitsemia taitoja, jotka mahdollistavat itsenäisen selviytymisen. Normaalin fyysisen kasvun ja kehityksen kannalta lapsen liikkuminen on välttämätöntä. (Pönkkö & Sääkslahti 2020, 136–137.) Luonnossa on erittäin hyvät mahdollisuudet erityisesti tasapaino- ja liikkumistaitojen kehittämiseen ja kehittymisen havainnointiin.

6 LUONTOKASVATUS-OPAS

Halusimme tehdä oppaasta mahdollisimman selkeän, lukemaan houkuttelevan ja tiiviin kokonaisuuden. Koimme, että näin saamme oppaasta hyödyllisen ja varmistamme sen päätyksen käyttöön. Varhaiskasvatuksen arjessa kasvattajilla ei ole kovin paljoa aikaa pysähtyä lukemaan, minkä takia oppaasta ei voi tehdä kovin pitkää ja haluttujen asioiden tai vinkkien tulee olla nopeasti löydettävissä tekstistä. Valmis luontokasvatus-opas sisältää kirjallisiin lähteisiin pohjautuvaa käytännön tietoa aiheesta tiiviissä ja selkeässä muodossa. Se sisältää myös käytännön vinkkejä aiheeseen liittyen. Seuraavaksi käymme läpi kehittämistyön prosessiin liittyviä vaiheita, minkä jälkeen kerromme tarkemmin valmiin oppaan sisällöstä.

6.1 Kehittämistyön prosessin kuvaus

Kehittämistoiminta etenee vaiheissa, jotka yleensä limittyvät toisiinsa ja saattavat olla jopa yhtäaikaista. Näitä vaiheita ovat tarpeiden tunnistaminen, ideointi-, suunnittelu- ja toteutusvaihe, tulos tai tuotos sekä arviointi- ja päätösvaihe. Lopulta kaikki kehittäminen perustuu menetelmäosaamiseen, jatkuvaan reflektioon, yhdessä tekemiseen, osallisuuteen ja toiminnassa oppimiseen. (Salonen, Eloranta, Hautala & Kinos 2017, 52–53.) Kehittämistoiminnan eri vaiheet näkyvät opinnäytetyössämme ja osa niistä liittyy kiinteästi toisiinsa. Vaiheet havainnollistuvat kuviosta 10, mutta on huomioitava esimerkiksi arvioinnin olevan läsnä jokaisessa vaiheessa. Tarpeiden tunnistamisen, ideoinnin ja suunnittelun vaiheet toteutuivat työssämme ajallisesti lähes päällekkäisinä.

KUVIO 10. Kehittämistoiminnan prosessin vaiheet (mukaiillen Salonen ym. 2017, 52–54)

Kehittämistoiminta lähtee liikkeelle kehittämistarpeen tunnistamisesta, kun on ilmennyt esimerkiksi jokin muutostarve, jonka takia kehittämistoimintaa aletaan viemään eteenpäin. Ensimmäisessä vaiheessa on tärkeää rajata aihealuetta riittävästi ja varmistaa yhteinen ymmärrys kehittämisen kohteesta. Muun muassa SWOT-analyysi voi toimia tukena kehittämistarpeiden tunnistamisessa. SWOT-analyysin avulla voidaan päätellä, miten vahvuuksia voidaan käyttää hyväksi, heikkouksia muuttaa vahvuuk- siksi, tulevaisuuden tuomia mahdollisuuksia hyödyntää ja välttää uhkia. Siinä nelikenttään kirjataan sisäiset vahvuudet ja heikkoudet sekä ulkoiset uhat ja mahdollisuudet. (Salonen ym. 2017, 56–57.) Luontokasvatusoppaan tarve tunnistettiin ensimmäisen kerran tilaajan edustajan esittämänä toiselle opinnäytetyön tekijälle. Tällöin emme vielä olleet sopineet tekemämme työtä yhdessä, mutta syksyllä 2021 päätimme tehdä yhteistyötä ja aloittaa prosessin työstämisen. Tässä vaiheessa aloitimme aiheen rajaamisen ja laadimme SWOT-analyysin (TAULUKKO 1) aiheesta.

TAULUKKO 1. SWOT-analyysi

<i>SWOT-analyysi</i> +		-
<i>Sisäinen ympäristö, nykytila</i>	Vahvuudet Tarve luontokasvatusoppaalle on tunnistettu Materiaalia on olemassa paljon	Heikkoudet Oikeanlaisen materiaalin löytäminen haastavaa
<i>Ulkoinen ympäristö, tulevaisuus</i>	Mahdollisuudet Uusi opas varhaiskasvattajille Lisää teorian tietoa helposti hyödynnettävissä muodossa Uusia toimintatapoja Opas innostaa liikkumaan luonnossa	Uhat Tuotettu opas jää hyödyntämättä Menetelmät eivät kohtaa tarvetta Materiaalia ja tietoa ei löydy tarpeeksi tai se ei ole oleellista

SWOT-analyysistä (TAULUKKO 1) käyvät ilmi alkuvaiheessa pohtimamme vahvuudet, joita olivat luontokasvatusoppaan tarpeen tunnistaminen ja se, että materiaalia on olemassa paljon. Heikkoutena alkutilanteessa näimme sen, että oikeanlaisen materiaalin löytäminen on haastavaa. Valmista tuotosta pohtiessamme ajattelimme, mitä mahdollisuuksia sillä voisi olla. Opas olisi uusi työkalu varhaiskasvattajille ja tarjoaisi mahdollisesti uusia toimintatapoja arkeen. Oppaasta löytyisi teorian tietoa helposti

hyödynnettävässä muodossa ja se voisi myös innostaa liikkumaan luonnossa. Tulevaisuuden suurimpina uhkina oppaan kannalta näimme sen, että se jäisi hyödyntämättä tai menetelmät eivät kohtaisi varhaiskasvattajien tarvetta. Ajattelimme myös, että materiaalia ja tietoa ei välttämättä löydy tarpeeksi tai se ei ole oleellista tuotoksemme kannalta. SWOT-analyysin avulla saimme selkeytettyä ajatuksiamme opinnäytetyön suhteen alkuvaiheessa. SWOT-analyysin tekeminen liittyi olennaisesti tarpeiden tunnistamisen, ideoinnin ja suunnittelun vaiheisiin, jotka meidän opinnäytetyössämme kietoutuivat tiiviisti yhteen.

Ideointivaiheessa ideoidaan vapaasti, mitä muutettavaa nykyisissä käytännöissä on ja miten päästään haluttuun muutokseen. Kehittämistoiminnalle laaditaan alustava etenemissuunnitelma, johon kirjataan väljät tavoitteet. Suunnitteluvaiheessa nimetään kehittämistoiminnan vastuhenkilöt ja tarkennetaan kehittämistehtävää. Kehittämistoiminnan on oltava riittävän täsmällisesti suunniteltua, tarvelähtöistä ja tavoitteeltaan tarkoituksenmukaista. Kirjallisuuteen ja tutkimustietoon perehtymällä tehdään taustaselvitystä aiheesta, koska toiminnan täytyy perustua tutkittuun tietoon. Suunnitteluvaiheessa rajataan kehittämiskohde ja laaditaan kirjallisesti kehittämissuunnitelma. (Salonen ym. 2017, 58–60.)

Oppaan tekeminen oli pitkä prosessi, jonka aikana keräsimme runsaasti teoriatietoa aiheesta. Prosessi käynnistyi sen miettimisestä, mikä on olennaista tietoa luontokasvatus-oppaassa ja minkälaisia asioita haluamme nostaa esiin. Suunnittelimme pääpiirteittäin, mitä haluamme oppaaseen laittaa ja tulimme siihen lopputulokseen, että oppaan tulisi koostua teoriaosuudesta ja toimintavinkeistä. Tavoitteeksi asetimme luontokasvatusta tukevan selkeän oppaan tuottamisen tilaajan käyttöön. Toisena tavoitteena oli perehdyttää meidät opinnäytetyöntekijät aiheeseen. Sovimme opinnäytetyölle ammattikorkeakoulusta työn ohjaajan ja tilaajaa edustavan työelämäohjaajan, joiden kanssa allekirjoitimme opinnäytetyösopimuksen. Rajasimme kehittämiskohteen luontokasvatus-oppaaksi, johon pyrimme koostamaan sopivassa suhteessa teoriatietoa ja vinkkejä. Laadimme opinnäytetyöstä mahdollisimman kattavan toteutussuunnitelman, jota seurassimme tulevissa vaiheissa. Esittelimme toteutussuunnitelman opinnäytetyöseminaarissa ja saimme hyväksynnän toteutusvaiheeseen siirtymiselle.

Toteutusvaiheeseen siirrytään sen jälkeen, kun suunnitelma on valmis ja organisaatio on hyväksynyt sen. Siinä korostuvat itsensä kehittäminen, suunnitelmallisuus, vastuullisuus, sitkeys, epävarmuuden sieto, itsenäisyys ja vuorovaikutteisuus. Tässä vaiheessa saatu palaute, vertaistuki ja ohjaus ovat muutoksessa onnistumisen ja ammatillisen kehittymisen kannalta oleellisia. Toteutuksen edetessä suunnitelma voi tarkentua entisestään. (Salonen ym. 2017, 62.) Meille oli erittäin suuri etu, että teimme opinnäytetyön kahdestaan. Jaoinme ajatuksia koko ajan ja opimme toisiltamme. Saimme matkan varrella

jonkin verran palautetta tuotoksestamme, minkä avulla kehitimme opasta edelleen. Ammatillisen kehittymisen kannalta vertaistuki ja palautteen saaminen olivat ensi arvoisen tärkeitä. Suunnitelma tarkentui koko toteutusvaiheen ajan. Pohdimme esimerkiksi, millä ohjelmalla tuotos olisi paras tehdä ja kokeilimme eri vaihtoehtoja, jotta oppaasta tulisi laadukas ja tekeminen olisi mahdollisimman sujuvaa. Päädyimme Canva-nimiseen graafiseen suunnitteluun tarkoitettuun verkkosivustoon, jossa oppaan muotoileminen oli helppoa ja ulkoasusta sai kätevästi luotua visuaalisen.

Kerättyämme runsaasti tietoa aiheesta aloimme hahmottelemaan sisällysluettelo. Kirjoitimme sisällysluettelon pohjalta hieman teoriaosuuksia ja pohdimme samalla sen toimivuutta. Tämän jälkeen toimitimme sisällysluettelon yhteistyökumppanille. Tässä vaiheessa emme saaneet heiltä uusia kehittämisideoita, joten jatkoimme kirjoittamista edeten suunnitelman mukaan. Keräsimme oppaaseen teoriatiedon lisäksi erilaisia vinkkejä esimerkiksi leikkeihin ja retkiin liittyen. Kun oppaassa oli mielemme kattavasti tietoa luontokasvatuksesta, lähetimme sen yhteistyökumppanin edustajille sekä pyysimme palautetta ja mahdollisia kehittämisideoita. Saamamme palautteen pohjalta lisäsimme oppaaseen vielä muutamia asioita, minkä jälkeen lähetimme sen uudelleen tilaajalle ja pyysimme lisää palautetta.

Tuotos kertoo kehittämistoiminnan hyödyistä ja toiminnan muutoksista kohteessa. On keskeistä ottaa huomioon hyödyn kohteena olevien henkilöiden mielipiteet saavutetuista tuotoksista, koska sen tulee aina tuottaa lisäarvoa työyhteisölle. Materiaalinen tuotos voi olla esimerkiksi opas. (Salonen ym. 2017, 63.) Pyysimme palautetta oppaasta, että saisimme tietää, tuottaako se lisäarvoa työyhteisölle ja koetaanko se hyödylliseksi. Toivoimme oppaan tulevilta käyttäjiltä enemmän palautetta kuin mitä lopulta saimme. Niukan palautteen perusteella voimme kuitenkin todeta tuotoksen olevan hyödyllinen. Esittelemme oppaasta saamamme palautteen tarkemmin luvussa seitsemän.

Arviointivaihe nivoutuu kaikkiin vaiheisiin, koska sitä voi tapahtua jo ennen arvioitavaa toimintaa, toiminnan aikana ja toteutuksen päättymisen jälkeen. Se voi olla esimerkiksi itsearviointia, vertaisarviointia tai ulkoista arviointia. Arvioinnissa keskeistä on kriittinen pohdinta suhteessa kehittämistoiminnan tavoitteisiin. Laaditaan loppuraportti, joka on kirjallisesti toteutettu selostus kehittämistoiminnasta. Raportissa on tärkeää esittää kaikki vaiheet tunnistetusta tarpeesta aina tuloksiin saakka. (Salonen ym. 2017, 64–65.) Arvioimme itse toimintaamme koko prosessin ajan. Pohdimme tarkkaan, mikä on olennaista opinnäytetyössämme. Jätimme pois joitakin epäolennaisia asioita ja vastaavasti lisäsimme puut-

tuvia. Vinkkejä valikoidessamme mietimme, miksi haluamme jakaa kyseisen vinkin ja liittyykö se varmasti aiheeseen. Yhdessäkään lähteessä ei sanottu suoraan, että tämä on luontokasvatusta. Sen takia pohdimme erilaisia vinkkejä erittäin kriittisesti.

Päättämisyvaiheessa suunnitellaan, mitä tuotokselle tapahtuu jatkossa. Tuotoksen juurruttaminen ja levittäminen on usein suuri haaste. Kehittäminen on suoritettu onnistuneesti, kun tavoitteet ja tulokset on saavutettu sekä loppuraportti kirjoitettu. (Salonen ym. 2017, 66.) Luontokasvatus-opas on luovutettu tilaajan käyttöön ja toivomme sen juurtuvan osaksi toimintaa. Suuri tiedostokoko haastoi oppaan levittämistä sähköisessä muodossa kasvattajien käyttöön, mutta onneksi saimme sen kuitenkin toimitettua. Koemme saavuttaneemme asettamamme tavoitteet ja kerromme niistä enemmän luvuissa seitsemän ja kahdeksan.

6.2 Oppaan sisältämä teoritieto

Halusimme avata teoritietoa oppaassa mahdollisimman ytimekkäästi, jotta kasvattajat saisivat helposti tietoonsa oleellisimman aiheeseen liittyen. Lähdimme oletuksesta, että kaikilla oppaan lukijoilla ei välttämättä ole lainkaan tietoa luontokasvatuksesta. Tämän takia kerromme oppaassa selkeästi, mitä luontokasvatus on ja miten se liittyy varhaiskasvatukseen. Nostamme esiin luonnossa oleilemisen mukanaan tuomia hyvinvointivaikutuksia. Tärkeänä osa-alueena halusimme kertoa myös lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatussuunnitelmaan liittyvät oppimisen osa-alueet ovat oleellinen osa varhaiskasvatusta, minkä takia lisäsimme ne oppaaseen omalle sivulleen. Viimeinen tietosuus liittyy jokamiehenoikeuksiin, jotka kaikkien luonnossa liikkujien on mielestämme tärkeää muistaa.

Edellä mainittuja aihealueita käsitelimme tarkemmin edeltävissä luvuissa. Niiden pohjalta kokosimme noin sivun mittaisia tietopaketteja, joissa tulee mielestämme esiin oleellisin tieto aiheeseen liittyen. Lisäsimme teoriaosuuteen myös pariin aiheeseen liittyen vinkkejä, miten niitä voisi käsitellä yhdessä lasten kanssa. Paljon tärkeää teoritietoa sisältävät sivut pyrimme pitämään mahdollisimman kevyenä luettavana asettelun ja kuvien avulla.

6.3 Toimintavinkkejä arkeen

Pyrimme löytämään oppaaseen toimivia käytännön vinkkejä kasvatustyötä helpottamaan. Selkeytimme vinkit toimintaan vuodenaikojen mukaisesti, sillä kaikkea toimintaa ei pysty toteuttamaan jokaisena vuodenaikana. Koimme tämän selkeyttävän opasta ja tekevän siitä miellyttävämmän lukea. Teimme myös erikseen sivun, jossa oli toimintaa, jota pystyy toteuttamaan milloin vain, riippumatta siitä onko kesä vai talvi. Kerroimme oppaassa myös vinkkejä asioista, mitä pystyy tekemään juuri Suomussal- mella, kuten lähtemään Soivaan metsään retkelle.

Leikki- ja toimintavinkeissä merkitsimme myös niiden oheen, mitä ajattelemme niiden kehittävän lap- silla. Esimerkiksi metsämuistipeli kehittää erityisesti tarkkaavaisuutta, keskittymiskykyä ja muistia. Näiden lisäksi jaoimme muutamia omasta mielestämme hyviä lastenkirja- ja verkkosivustovinkkejä. Loppuun laadimme vielä luontokasvattajan huoneentaulun, jonka voi halutessaan tulostaa ryhmätilaan muistuttamaan luontokasvatuksesta. Luontokasvattajan huoneentaulussa mukailimme Honkosen ja Karvosen Halataan puuta -teosta (1995, 11). Seuraavaksi nostamme esiin muutamia oppaaseen valitse- miamme leikkejä ja menetelmiä.

”Karhu nukkuu” on yksi tunnetuimmista leikeistä. Säännöt ovat yksinkertaiset ja leikki käy melkein kaikenikäisille lapsille. Yksi leikkijöistä on piirin keskellä makaamassa. Muut kiertävät häntä laulaen: ”Karhu nukkuu, karhu nukkuu talvipesässensä. Ei ole vaaraa kellään, näin sitä leikitellään. Karhu nuk- kuu, karhu nukkuu, eipäs nukukaan.” Laulun loppuessa karhu yrittää ottaa muita kiinni. Ensimmäinen kiinni jäänyt on uusi karhu. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2022.) Mielestämme leikki kehittää muun muassa lasten motorisia taitoja, keskittymiskykyä, ja sääntöjen noudattamisen taitoja. Lisäksi leikin kautta oppii esimerkiksi karhun nukkuvan talviunta, mikä katsotaan luonnontuntemuksen vah- vistamiseksi.

Halusimme myös lisätä oppaaseen musiikillista toimintaa, joka liittyy luontoon. Tähän päätimme käyt- tää metsämusiikki-menetelmää. Siinä etsitään metsästä löytyvistä luonnonmateriaaleista sopivat metsä- soittimet. Kuunnellaan metsää ja tehdään metsän soittimilla musiikkia. Voidaan valita kapellimestari, joka kertoo, milloin on vuorossa esimerkiksi kivisoittimet tai keppisoittimet. (Kettunen & Laine 2017, 88.) Musiikkihetki kehittää mielestämme muun muassa lasten aisteja, tarkkaavaisuutta ja keskittymis- kykyä. Tuoksukutsuilla puolestaan valmistetaan metsän tuoksu keräämällä pieneen purkkiin erilaisia

aineksia, kuten neulasia, mustikan lehtiä tai sammalta. Tuoksulle voidaan antaa nimi ja tuoksuelämyksiä vaihdella muiden kanssa. (Kettunen & Laine 2017, 88.) Ajattelemme tuoksukutsujen kehittävän erityisesti aisteja ja luonnontuntemusta.

Lumijuoksussa leikkijät etsivät mahdollisimman syvän lumihangen. Leikkijöiden tehtävänä on juosta lumihangessa tietty matka niin nopeasti kuin pystyvät ja tehdä maalissa mahdollisimman hieno lumienkeli. Kuka keksii vikkelimmän tavan kahlata umpihangessa ja pääsee ensimmäisenä maaliin? (Lyytinen 2020, 139.) Mielestämme lumijuoksu kehittää esimerkiksi lasten luonnontuntemusta ja motorisia taitoja.

7 LUONTOKASVATUS-OPPAAN ARVIOINTI

Saimme luontokasvatus-oppaan ensimmäisestä versiosta palautetta tilaajan edustajilta. Keräsimme palautetta kirjallisesti A4-paperille, joka oli kaikkien saatavilla päiväkodin taukokuoneessa. Palaute oli pääsääntöisesti positiivista. Toinen opinnäytetyön tekijöistä sai myös suullista palautetta oppaasta, sillä hän oli harjoittelussa kyseisessä paikassa tuohon aikaan. Monet kehuivat oppaan olevan juuri sopivan pituinen ja sisältävän oleellista ja hyvää tietoa. Oppaan visuaalista toteutusta kehuittiin paljon.

Mielestäni opas kertoo kattavasti, mutta ”helposti ymmärrettävästi” mitä luontokasvatus on. Mukavasti vinkkejä erilaisiin leikkeihin yms. Kiva myös, että leikit on jaoteltu vuodenaikojen mukaan.

Olipas selkeä ja hyödyllinen opas! Sisältö hyvää asiaa ja kivoja vinkkejä. Mielenkiinto opasta lukiessa pysyy yllä kuvituksen ja selkeän ulkoasun vuoksi. Muutenkin sopivan pituinen.

Tässä on kivoja juttuja, mutta mielestäni on liian suppea opinnäytetyöksi. Miettikää vielä, miten tätä voisi täydentää.

Saimme kehittämisisidean, jonka pohjalta päätimme täydentää opasta. Palautteesta kävi ilmi ajatus siitä, että tuotos olisi liian suppea opinnäytetyöksi ja tästä syystä pyrimme rikastuttamaan opasta entisestään. Tässä vaiheessa lisäsimme oppaaseen muutamia uusia vinkkejä ja aikaisemmin pois jääneet sivunumerot. Lisäksi muokkasimme teoriaosuuksia hieman selkeämmäksi. Pidimme oppaaseen tulleet muutokset maltillisina, jotta kokonaisuudessa säilyisi alkuperäinen ideamme selkeydestä ja ytimekkyydestä. Pääsääntöisesti saamastamme palautteesta kävi ilmi oppaan ensimmäisen version olevan sopivan pituinen mielenkiinnon säilyttämiseksi, minkä takia emme halunneet lisätä siihen liikaa asioita.

Hyvä, todella tiivis kokonaisuus. Aiempiin kommentteihin ei lisättävää, visuaalisesti hieno, hyviä käytännön vinkkejä kaikkiin vuodenaikoihin.

Saimme uudestaan palautetta, kun olimme lähettäneet tilaajalle valmiin version luontokasvatusoppaasta. Palaute annettiin meille tällä kertaa sähköisesti ja se tuli osittain eri henkilöiltä kuin aikaisemmin. Toinen kommentoijista oli sitä mieltä, että kokonaisuus on hyvä, visuaalisesti hieno ja hyviä käytännön vinkkejä kaikkiin vuodenaikoihin sisältävä. Palautteesta käy ilmi, että opas on onnistunut tavoitteidemme mukaisesti.

Luontokasvatukseen liittyvä vinkkikirjallisuusluettelo voisi olla pidempi kuin kolme kirjaa, esim. ihan luettelomainen. Luontoon liittyviä kesä-, syksy, talvi- ja kevätlauluja kappaisin myös enemmän, vaikka luettelomaisesti. Mehän voimme tätä itse sitten myös tarpeen mukaan täydentää.

Palautteesta kävi ilmi mahdollinen jatkokehittämisidea oppaan rinnalle. Luontokasvatukseen liittyen voisi myöhemmin kerätä lisää materiaalia esimerkiksi laulujen ja kirjavinkkien muodossa. Oppaan ohkeen voisi omana työnään laatia materiaalikansion, missä voisi olla vielä laajemmin nimenomaan valmista materiaalia. Tässä opinnäytetyössä oli kuitenkin päätarkoituksena luoda opas aiheesta, joten valmiin materiaalin tuottamista piti rajata vinkkien muotoon.

Mielestämme opas on visuaalisesti erittäin onnistunut ja siinä on oleellinen tieto luontokasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Oppaassa on sopivasti teorian tietoa ja vinkkejä siitä, miten luontokasvatusta voidaan toteuttaa varhaiskasvatuksessa. Huomioimme oppaassa tilaajan toiveen mukaisesti myös osallisuuden. Onnistuimme rajaamaan materiaalia ja pitämään oppaan tavoitteidemme mukaisesti ytimekkäänä, selkeänä ja visuaalisesti lukemaan houkuttelevana kokonaisuutena. Ajattelemmekin oppaan tarjoavan kattavasti tietoa helposti ymmärrettävässä muodossa. Oppaan avulla kasvattajat saavat ideoita toimintaan, mutta kaikkea ei ole kuitenkaan tarjottu valmiina materiaalina. Tämä edesauttaa ideoiden eteenpäin kehittymistä ja soveltamista kullekin lapselle, lapsiryhmälle tai kasvattajalle sopivaksi.

Oppaan valmistuttua haasteeksi osoittautui suuri tiedostokoko. Visuaalinen toteutus monine kuvineen vaikutti vievän niin suuren tilan, että tiedostoa ei saanut lähetettyä sähköpostitse tilaajalle. Onnistuimme kuitenkin luomaan linkin, jonka kautta tilaaja sai ladattua luontokasvatus-oppaan käyttöönsä. Toiveissa on, että opas saataisiin juurrutettua kasvattajien aktiiviseen käyttöön. Sen jälkeen viimeinenkin tavoite toteutuisi, kun opas osoittautuisi hyödylliseksi.

8 POHDINTA

Toisella opinnäytetyön tekijöistä oli ollut kyseinen aihe mielessä jo ennen kuin päätimme tehdä opinnäytetyön yhdessä. Ensin mietimme, onnistuuko opinnäytetyön tekeminen kokonaan etänä, sillä meillä on fyysisesti pitkä välimatka toisiimme ja korona-aika hankaloitti tapaamisia. Onneksi on olemassa internet ja saimme helposti pidettyä yhteyttä Teams-palaverien muodossa. Olimme aktiivisesti myös puhelimien kautta yhteydessä ja pidimme puhelinpalaverejakin. WhatsApp-viestejä lähettelimme lähes päivittäin vaihdellen ajatuksia ja ideoita työstämme. Yhteistyö onnistui lopulta loistavasti etäyhteyksien avulla pitkästä välimatkasta huolimatta.

Aloimme pyöritellä aihetta yhdessä mielessämme ja ryhdyimme tekemään opinnäytetyön toteutus-suunnitelmaa. Keräsimme aiheeseen liittyvää luotettavaa teorian tietoa ja selailimme internetistä tietoa aiheesta. Pyrimme olemaan hyvin lähdekriittisiä ja kiinnitimme tarkasti huomiota siihen, mitä tietoa käytämme työssämme. Sovimme yhdessä aikataulun mihin mennessä mikäkin työn vaihe olisi tehty. Onnistuimme pitämään aikataulun melko hyvin. Ainut merkittävä viivästys tuli oppaan valmistumisessa. Ajattelimme alun perin, että saisimme sen valmiiksi kaksi kuukautta toteutunutta aikaisemmin. Olemme kuitenkin tyytyväisiä toteutuneeseen aikatauluun, vaikka meille olikin tulla kiire työn palautuksen suhteen.

Merkittävimpana haasteena työmme teossa ajatteleimme olleen luontokasvatus-käsitteen määrittelemisen. Luontokasvatushan kuuluu osaksi ympäristökasvatusta, joka on laajempi kokonaisuus. Useissa lähteissä puhuttiin nimenomaan ympäristökasvatuksesta eikä suoraan luontokasvatuksesta. Luontokasvatuksesta oli saatavilla melko vähän lähdekirjallisuutta ja jouduimmekin pohtimaan tarkasti, miten saamme rajattua aihetta sopivasti. Koemme onnistuneemme käsitteen määrittelemisessä hyvin. Toinen haaste opinnäytetyössämme oli oppaan suuri tiedostokoko, jonka takia emme meinanneet saada toimitettua tuotosta tilaajalle. Saimme kuitenkin ratkaistua ongelman luomalla linkin, jonka kautta tiedoston pystyy lataamaan. Tämä vaati tietoteknistä osaamista, useita yrityksiä, epäonnistumisia ja lopulta onnistumisia.

Esitimme toteutussuunnitelmamme seminaarissa marraskuussa. Sen jälkeen aloimme työstää työn kirjallista osuutta alulle. Tämän jälkeen aloitimme itse oppaan teon opinnäytetyötekstin rinnalla. Meillä ei ollut työskentelyssä erimielisyyksiä tai ongelmia toistemme kanssa. Yhteistyö sujui mainiosti ja kummallakin oli omat vahvuutensa työssä. Päämääränämme oli, että opinnäytetyö olisi valmis esitettäväksi

toukokuussa. Sovimme viestien välityksellä, milloin tekisimme työtä yhdessä. Välillä teimme opinnäytetyötä oman aikataulumme mukaisesti yksinkin. Työ alkoi muotoutua hyvin ja saimme paljon aikaan. Vaihdoimme keskenämme kirjallisuusvinkkejä, joihin kannattaisi perehtyä ja mahdollisesti käydä lainaamassa kirjastosta. Muuta kuin suoraan luontokasvatuksesta kertovaa materiaalia löytyi hyvin, vaikka välillä pitikin varaila kirjoja eri paikkakunnilta.

Tammikuun loppupuolella meillä molemmilla alkoi harjoittelu eri päiväkodeilla. Toinen opinnäytetyöntekijöistä meni harjoitteluun Suomussalmen varhaiskasvatukseen, joka toimi opinnäytetyömme tilaajana. Hän laitoi sisällysluettelomme hahmotelman esille päiväkodin taukokuoneeseen saadaksemme palautetta siitä, oliko sisältö sitä, mitä he toivoivat. Saimme muutamalta henkilöltä suullista palautetta, että sisällysluettelo näytti hyvältä. Pidimme pitkiä työpäiviä oppaan teon merkeissä, ja työ lähti etenemään hyvin kohti valmista. Työn tekeminen sujui yhteistyöllä hyvin, vaikka molemmilla oli omat elämäntilanteensa. Saimme harjoittelusta lisää ajatuksia opinnäytetyömme tueksi.

Saimme luontokasvatus-oppaasta jonkin verran palautetta. Toivoimme kuitenkin, että olisimme saaneet palautetta enemmän. Päivitimme tilaajan edustajan pyynnöstä opasta rikastamalla sitä. Tämän jälkeen lähetimme oppaasta uuden päivitetyn version tilaajalle. Lisäsimme sinne uusia toimintavinkkejä, huomioiden kuitenkin oppaan pysyminen tarpeeksi selkeänä ja helppolukuisena. Sehän kuitenkin oli tavoitteenamme jo alusta alkaen. Onnistuimme pysymään asettamissamme tavoitteissa hyvin. Mielestämme onnistuimme hyvin oppaan teossa ja saimme sinne kaiken oleellisen ja tarvittavan tiedon luontokasvatuksesta ja sen toteuttamisesta käytännössä.

Palaamme vielä aiemmin kuvaamaamme SWOT-analyysiin (TAULUKKO 1) pohtimalla, miten se toteutui käytännössä. Opinnäytetyöhön liittyvien vahvuuksien ja heikkouksien osalta ei ole tullut muutoksia, koska ne kuvasivat nimenomaan nykytilaa ennen oppaan tekemistä. SWOT-analyysiä tehdesämme tulevaisuuteen liittyvät asiat puolestaan ovat tarkentuneet matkan varrella ja nyt voimmekin todeta osan alussa pohtimistamme mahdollisuuksista jo toteutuneen. Onnistuimme luomaan varhaiskasvattajien käyttöön uuden oppaan, josta teoriatieto on helposti löydettävissä ja hyödynnettävissä. Valmiista oppaasta löytyy monipuolisesti toimintavinkkejä arkeen. Näin voimme päätellä saamamme palautteen ja oman kokemuksemme kautta. Tulevaisuus näyttää, innostaako opas liikkumaan luonnossa, tuleeko se käyttöön ja kohtaavatko vinkit todellisen tarpeen kanssa. Uhista olemme onnistuneet poistamaan materiaalin ja tiedon riittävän löytymisen, koska löysimme mielestämme tarpeeksi oleellista tietoa aiheesta ja saimme koostettua sen oppaaseen.

Kun pohdimme, mikä toiminnassa muuttui, voimme todeta tuottaneemme uuden luontokasvatusoppaan varhaiskasvattajien käyttöön. Aika näyttää, muuttaako se kasvattajien toimintaa käytännössä. Opas ei ole vielä ollut kasvattajien käytössä, minkä takia on hankala sanoa, tuleeko sillä olemaan vaikutuksia henkilöstölle, organisaatiolle tai kohderyhmälle. Haluamme kuitenkin ajatella, että oppaalla tulee olemaan positiivisia vaikutuksia lasten luontosuhteen muodostumiseen ja kasvattajien työtöteeseen. Voisi olla mielenkiintoista selvittää esimerkiksi muutaman vuoden päästä, onko opas päätynyt aktiiviseen käyttöön ja mitä mieltä kasvattajat ovat siitä kertyneen kokemusten perusteella.

Opinnäytetyön tekeminen kehitti meitä ammatillisesti varhaiskasvattajina. Syvensimme merkittävästi tietouttamme luontokasvatuksesta, varhaiskasvatuksesta ja opinnäytetyön tekemiseen liittyvästä prosessista. Opimme tärkeitä tiimityön taitoja toisiltamme. Kehittämistä olisi voinut olla palautteen keruun menetelmissä, jotta olisimme saaneet kasaan runsaamman aineiston oppaan arviointia varten. Voimme hyödyntää opinnäytetyön tekemisestä saamaamme tietämystä tulevaisuudessakin varhaiskasvatuksen parissa työskennellessämme. Opinnäytetyön tekeminen oli pitkä ja aikaa vievä prosessi. Nyt työmme on valmis ja toivomme, että opas tulee Suomussalmen varhaiskasvatuksen käyttöön ja todelliseen tarpeeseen.

LÄHTEET

- Ahonen, L. 2017. *Vasun käyttöopas*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Cantell, H., Aarnio-Linnavuori, E. & Tani, S. 2020. *Ympäristökasvatus*. Kestävän tulevaisuuden käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Honkonen, L. & Karvonen, P. 1995. *Halataan puuta*. Luonto- ja liikuntaleikkejä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Itä-Suomen yliopisto. 2020. *Metsäpohjainen piha paransi päiväkotilasten immuunijärjestelmää jo kuukaudessa*. Saatavissa: <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/metsapohjainen-piha-paransi-paivakotilasten-immuunijarjestelmaa-jo-kuukaudessa>. Viitattu: 3.4.2022.
- Kangas, J., Lastikka, A. & Karlsson, L. 2021. *Voimauttava varhaiskasvatus*. Leikkivä, osallinen ja hyvinvoiva lapsi. Helsinki: Otava.
- Kettunen, A. & Laine, A. 2017. *Ilmiöt ihmeteltäviksi*. Monialaisia ideoita ulkona oppimiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kivijärvi, T. 2020. Vieras- ja monikielisen lapsen ja perheen tukeminen. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 255–267.
- Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Heikka, E. Fonsen, J. Elo & J. Leinonen (toim.) *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa*. Tampere: Suomen varhaiskasvatus, 16–40.
- Lyytinen, T. 2020. *Metsäretki*. Lasten kanssa luontoon. Helsinki: Karttakeskus.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2022. *Leikki pankki*. Saatavissa: <https://www.leikki pankki.fi/haku>. Viitattu 15.4.2022.
- Mattinen, A. & Hannula-Sormunen. 2020. Lapsen matemaattinen maailma ja ajattelu. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 221–234.
- Metsähallitus. 2021. *Luontokasvatus*. Saatavissa: <https://www.metsa.fi/vapaa-aika-luonnossa/luontokasvatus/>. Viitattu: 12.12.2021.
- Nikodin, J., Kokkonen, A. & Viberg, K. 2013. *Yhteinen käsitys*. Kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksensanasto. Saatavissa: https://www.kierratyskeskus.fi/files/15267/Yhteinen_Kasitys_a5_130620_VEDOS.pdf. Viitattu: 12.12.2021.
- Opetushallitus. 2021. *Varhaiskasvatus*. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus>. Viitattu: 11.10.2021.
- Palmer, J. 1998. *Environmental education in the 21st century: Theory, practice, progress and promise*. London: Routledge.

- Parikka-Nihti, M. 2011. *Pieniä puroja*. Kasvua kohti kestävä kehitystä. Helsinki: Lasten Keskus.
- Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. *Iloa ja ihmettelyä*. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pelastakaa Lapset ry. 2021. *Lapsen osallisuus*. Saatavissa: <https://www.pelastakaalapsset.fi/lapsen-oi-keudet/lasten-osallisuus/>. Viitattu: 12.12.2021.
- Pellikka, I. 2020a. Katse katsomuskasvatukseen. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 150–157.
- Pellikka, I. 2020b. Lapsen historiatietoisuus ja sen herättäminen. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 236–240.
- Pulli, E. 2013. *Lupa liikkua*. Liikuntaleikkejä ja -tuokioita varhaiskasvatukseen. Saarijärvi: Lasten Keskus.
- Pääjoki, T. 2020. Lasten taiteellinen toimijuus. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 109–120.
- Pönkkö, A. & Sääkslahti, A. 2020. Liikkuva lapsi. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 136–149.
- Ranta, S. 2021. *Kasvun juuret*. Miten tuen lapsen oppimista ja hyvinvointia? Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ruokonen, I. 2020. Lapsen musiikillinen maailma. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 121–135.
- Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. *Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>. Viitattu: 29.4.2022.
- Shier, H. 2001. *Pathways to Participation: openings, opportunities and obligations*. In L. Berriman, D. Bhana, S. Crafter, M. Robb & Y. Xu (Eds.) *Children & Society*. UK: National Children's Bureau, 107–117.
- Suomussalmen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma*. 2017. Saatavissa: https://www.suomussalmi.fi/wp-content/uploads/2018/11/24551_SUOMUSSALMEN_KUNNAN_VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA_2017.pdf. Viitattu: 3.4.2022.
- Turja, L. 2020. Teknologiakasvatus varhaisvuosina. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 196–209.
- Varhaiskasvatuslaki*. 13.7.2018/540. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>. Viitattu: 17.4.2022.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. 2018. Opetushallitus. Helsinki: Punamusta Oy. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. Viitattu: 12.12.2021.

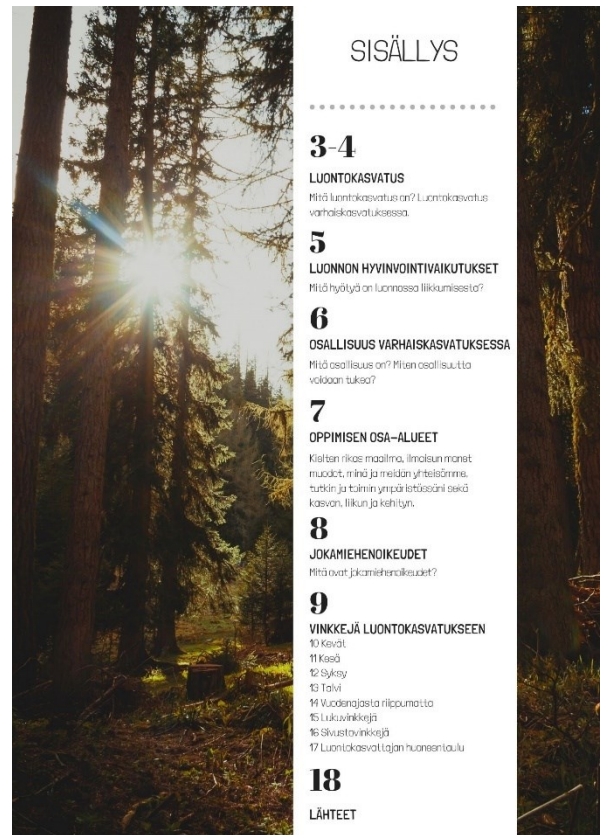
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2022. Opetushallitus. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman%20perusteet%202022_0.docx. Viitattu: 3.4.2022.

Vienola, V. 2020. Varhaisvuosien eettinen kasvaminen ja oppiminen. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 158–177.

Vilka, H. 2021. *Näin onnistut opinnäytetyössä*. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ympäristöhallinto. 2020. *Jokamiehen oikeudet*. Saatavissa: <https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/jokamiehenoikeudet>. Viitattu: 12.12.2021.

Luontokasvatus-opas

5

Luonnon hyvinvointivaikutukset

Luonnossa ja erityisesti metsässä vietetty aika on lapsen terveydelle hyväksi.

- Leikkiminen luonnossa ehkäisee lasta astmalta ja allergioilta.
- Lapsen vastustuskyky sairauksia vastaan paranee.
- Luonnossa oleillevan lapsen stressitaso laskee, mikä saa sydämen sykkeen rauhoittumaan, verenpaineen tasaittumaan ja lihaskäynnin lievittymään.
- Luonnossa oleileminen lisää keskittymiskykyä.
- Metsällä on todettu olevan positiivinen vaikutus esimerkiksi lapsille, jotka kärsivät tarkkaavaisuus- ja ylaktiivisuushäiriöstä.
- Luonnossa liikkuminen kehittää tehokkaasti motorisia taitoja.

6

Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Osallisuudessa on kysymys oikeudesta osallistua ja olla läsnä. Se muodostuu valtautumisen ja voimaantumisen tunteesta. Tunne osallisuudesta syntyy kokemuksista, joihin ihminen on osallistettu tai osallistunut. Osallisuus on lapsen oma kokemus, eikä aikuinen voi sitä hänelle tuottaa.

Osallisuus ei kuitenkaan ole sitä, että joka asiassa kysytään lasten mielipidettä. Lapsi ei pysty aina itse sanoittamaan tarpeitaan, joten toiminta ei voi rakentua pelkästään lasten mielipiteiden varaan. On tärkeää tunnistaa, mihin asioihin lapset voivat vaikuttaa.

Vinkki!
Kuvataan luonnossa paikkoja, joissa voi esim. kiipeillä, hyppiä ja roikkuu. Onko lasten ja aikuisten näkökulmalla eroa?

7

Oppimisen osa-alueet

Luontokasvatuksessa pystyy huomioimaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin liittyvien oppimisen osa-alueiden manipuloisen toteutumisen käytännössä. Monet osa-alueista kietoutuvat tiiviisti toisiinsa, minkä takia toiminnassa voi toteutua useampikin osa-alue samaan aikaan.

<p>Kielten rikas maailma</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kielelliset taidot ja valmiudet - Kielelliset identiteetit 	<p>Minä ja meidän yhteisömme</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eettinen ajattelu - Katsomuskasvatus - Lähiyhteisön menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus - Mediakasvatus
<p>Ilmaisun monet muodot</p> <ul style="list-style-type: none"> - Musiikillinen - Kuvallinen - Sanallinen - Kehollinen 	<p>Tutkin ja toimin ympäristössäni</p> <ul style="list-style-type: none"> - Matemaattinen ajattelu - Ympäristökasvatus - Teknologikasvatus
<p>Kasvan, liikun ja kehityn</p> <ul style="list-style-type: none"> - Liikkuminen - Ruokakasvatus - Terveys ja turvallisuus 	

8

Vinkki! Aiheesta voi keskustella ja piirtää, väritellä tai askarrella lasten kanssa.

Mitä ovat jokamiehenoikeudet?

Jokamiehenoikeudet mahdollistavat luonnossa liikkumisen jokaisella Suomessa oleskelevalla riippumatta siitä, kuka omistaa alueen. Niihin ei tarvita maanomistajan lupaa, eivätkä ne maksa mitään.

← →

Saat:

- Liikua luonnossa hiihtäen, jalan ja pyöräillen
- Paimia sienä, marjoja ja kukkia (Ei rauhoitettuja)
- Läiryttyä tilapäisesti tarpeeksi kaukana asumuksista
- Piikkiä ja onkia
- Uida ja venellä vesistöissä
- Hiihtää pellan polkki
- Kulkea jäällä

Et saa:

- Liikua vijjelyksillä tai pihamalla
- Raskata luontaa ja häiritä eläimiä
- Vahingollista tai kaotavaa puuta tai kerätä toisen maalta varpuja, puuta, jäkää tai sammalta
- Syyttää ilman lupaa nuotiota
- Metsästä tai gaa maattarjonaavalla ilman lupaa
- Häiritä muiden kotirauhaa metallimillä

9

Vinkkejä
luontokasvatukseen

10

Kevät

Retkivinkkejä:
Seuraamaan ovatko linnut palanneet. Tutkimaan mitä lumen alta löytyy. Lätäkkäretki, jossa on lupa laiskimiseen. Jäiden ja lumen sulamisen seuraaminen.

Karhu nukkuu: Yksi leikkijöistä on piirin keskellä makaamassa. Muut kiertävät häntä lausuen: "Karhu nukkuu, karhu nukkuu talvipesässänsä. Ei ole vaaraa kellään, näin sitä leikitellään. Karhu nukkuu, karhu nukkuu, eipäs nukukaan." Laulun loppuessa karhu yrittää ottaa muita kiinni. Ensimmäinen kiinni jäänyt on uusi karhu.
(Motoriset taidot, keskittymiskyky, sääntöjen noudattaminen)

Arvaa mikä eläin: Metsäretkellä voidaan vuorotellen esittää jotakin eläintä ja muut lapset arvaavat mikä on kyseessä. Jokainen saa esittää vuorallaan.
(Esiintyminen, päättelykyky)

Kevään edistyminen: Seurataan, mikä kukka nousee keväällä ensimmäisenä maasta. Mitkä kukat ovat seuraavana vuorossa? Kuinka pitkään eri kukat kukkivat? Mikä kukista on kenenkin suosikki ja miksi?
(Luonnontuntemus, tarkkaavaisuus)

Vinkki!
Istutetaan yhdessä jokin kasvi, jonka kasvua voidaan seurata. Esim. tomaatti, herne tai auringonkukka.

11

Kesä

Retkivinkkejä:
Uimaretki lähirannalle. Kesäinen retki Salvaan metsään. Retki Leikkipuista Humulaan.

Kim-leikki luonnomateriaaleilla: Kerätäkää luonnosta asioita, tuokaa ne keskelle piiriä ja käykää niiden nimet läpi painaen ne mieleenne. Sen jälkeen leikin vetäjä polstaa yhden tai useamman asian piiriin keskeltä lasten sulkiessa silmänsä. Arvaatko mikä/mitkä puuttuvat?
(Muisti, tarkkaavaisuus, keskittymiskyky)

Luontoruutu: Jokainen saa rajata narulla maasta haluamansa alueen. Omasta ruudusta etsitään mielenkiintoisimmat kahteet, jotka voi halutessaan merkitä esim. kepillä. Voidaan soveltaa etsimällä värejä, hyönteisiä ja kiviä tai tunnistamalla kasveja.
(Asioiden nimeäminen, keskittymiskyky)

Metsämuistipeli: Leikataan vessapaperilla pitkiä puoliksi ja etsitään metsästä pienehköjä "luontoesineitä", jokoista kaksi kappaletta. Esineet piilotetaan nulanpuolikkaiden alle ja pelataan muistipelin sääntöjen mukaan.
(Muisti, tarkkaavaisuus, keskittymiskyky)

Metsämuistikkiä: Etsitään metsästä löytyvistä luonnomateriaaleista sopivat metsäsoittimet. Kuunnellaan metsää ja tehdään metsän soittimilla musiikkia. Voidaan valita kapellimestari, joka kertoo, milloin on vuorossa esim. kivisoittimet tai keppisoittimet.
(Äistit, tarkkaavaisuus, keskittymiskyky)

Vinkki!
Paimitaan metsäretken aikana marjaja heinäkartteen. Seurataan muraahaisten touhuja. Otetaan suurennuslasit mukaan metsäretkelle ja tutkitaan ötököitä.

12

Syksy

Retkivinkki:
Metsään paimimaan marjaja. Metsään etsimään värejä. Lehtikasoissa hyppely.

Käpkykisa: Maahan piirretään ympyrä, ja jokainen leikkijä koittaa osua siihen heittämillä sovitulla etäisyydeltä käpkyä.
(Hienomotoriset taidot, tarkkaus)

Metsäpeikko käskää: Yksi leikkijöistä on metsäpeikko. Hän asettuu muiden eteen ja ilmoittaa leikkijöille mitä heidän täytyy tehdä, ja näyttää samalla itse mallia. Jokainen saa olla vuorotellen peikkona. Tehdävät voivat olla esimerkiksi tömistelyä, hyppimistä tai pyörimistä.
(Motoriset taidot, keskittymiskyky)

Tuoksukutsut: Valmistetaan metsän tuoksu keräämällä pieneen purkkiin erilaisia aineksia, kuten neulasia, mustikan lehtiä tai sammalta. Tuoksulle voi antaa nimen. Tuoksukutsuilla vaihdellaan tuoksulämyksiä muiden kanssa.
(Äistit)

Tuntoaistimuksia: Toinen pariota sulkee silmänsä ja laittaa kädet selän taakse kupiksi. Toinen etsii luonnosta jonkin esineen, kuten lehden, kiven, neulasen tai ruuhkankorren, ja tuo sen parilleen tunnisteltavaksi. Tämän jälkeen tunnistella ja lähtee etsimään samanlaista esinettä ja tuo sen parilleen. Lopuksi katsotaan ovatko esineet samat. Oikean esineen löydyttyä vaihdetaan asia.
(Äistit)

Vinkki!
Luonnosta voi kerätä mukaansa esimerkiksi kiviä ja käpkyjä sekä maalata niitä esimerkiksi päiväkadon pihalla.

13

Talvi

Retkivinkki:
Eläinten jälkien etsiminen ja tunnistaminen.
Hiihtaretki lähiluontoon.
Pilkkiretki.
Pulkharetki mäkeen.
Rakenna lumesta-retki.

Lumiveistos näyttely: Tehdään lumesta veistoksia lasten taitojen mukaan, sen jälkeen ne valokuvataan ja laitetaan esille esimerkiksi eteistilaan. **(Hienomotoriset taidot)**

Jäätimanttien maalaus: Etsitään yhdessä luontoretkellä luonnosta jää- tai lumikimpaleita ja maalataan niitä esimerkiksi vesiväreillä kun on palattu päiväkodin pihalle. Myöhemmin voidaan leikkiä timanttien piilotusta. **(Hienomotoriset taidot)**

Lumijuoksu: Etsitään mahdollisimman syvä lumihanki. Leikkijöiden tehtävänä on juosta lumihangessa tietty matka niin nopeasti kuin pystyvät ja tehdä maalissa mahdollisimman hieno lumienkeli. Kuka kaksii vikkelimmän tavan kahlat umpihangessa ja pääsee ensimmäisenä maaliin? **(Luonnon tuntemus, motoriset taidot)**

Vinkki!
Lähdetään villasukkajuoksulle lähiympäristöön. Muistetaan kolmet villasukat päällekkäin ja valitaan kuivahka pakkaspäivä. Miltä maa tuntuu jalkojen alla ilman kenkiä?

14

Vuodenajasta riippumatta

Metsänhaltija: Metsänhaltijalla vaihtuimena iso kivi tai kumpu. Muut yrittävät päästä koskemaan metsänhaltijaa hänen huomaamattaan. Jos metsänhaltija näkee jonkun lähestyvän, hän huutaa tämän nimen ja kyseisen leikkijän on siirryttävä takaisin lähtöpaikkaansa. Vaita vaihtuu, kun joku onnistuu koskettamaan metsänhaltijaa. Leikkijät voivat hyödyntää kiviä, puita ja muuta maastoa piiloutumiseen. **(Tarkkaavaisuus, keskittymiskyky)**

Puunhalaushippa: Hippoa leikitään rajoitulla alueella jossa puut ovat turvana. Sen aikaa kun halaa puuta, saa olla turvassa, mutta vain lyhyen aikaa. Puista lapset saavat juoksuvoimaa. Kun joku saadaan kiinni, hippa vaihtuu. Leikissä hippoja voi olla myös kaksi. **(Motoriset taidot)**

Projektivinkki!
Kuvataan luontoa tabletilla eri vuodenaikoina ja seurataan niiden avulla luonnon muuttumista.

Havainnoidaan luontoa ja herätellään aisteja:
Miltä metsässä kuulostaa?
Miltä tuoksuu?
Miltä tuntuu?
Lopuksi katsotaan miltä näyttää.
Mahdollisuuksien mukaan myös maistellaan esim. syötäviä marjoja.

Retkivinkki:
Makkarapaistaretki
Luontabongaus-retki.
Askartelumateriaalin etsiminen.

Muista myös **Metsämöri**-toiminta ja hyödynnä mahdollinen osaaminen.

15

LUKUVINKKEJÄ

KIRJOJA LUONTOKASVATUKSEEN LIITTYEN

Vuodenajat
KASA
Erfving, E. 2020. Lasten Keskus

Syksyllä, kun lehdet tippuvat puista
Lehtirosvo
Hamming, A. & Slatar, N. 2020. Kustannus-Mäkelä

Roskaaminen
Yksi sinne tai tänne
Corderoy, T. & Neal, T. 2020. Kustannus-Mäkelä

16

Sivustolinkkejä

Vinkkejä lasten kanssa ulkoiluun varhaiskasvatuksessa:
Suomen latu:
<https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lastentoiminta/lasten-ja-perheiden-ulkoiluvinkit/varhaiskasvatus.html>

Materiaalia:
Värinautit: <https://www.varinautit.fi/luonto/>
Mappa materiaalipankki: <https://mappa.fi/fi/etusivu>

Lorukartteja:
Pedapuu: <https://www.pedapuu.fi/>

Leikkejä:
Leikkipankki: <https://www.leikkipankki.fi/haku>

